

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Retormatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN **157**

C.J. de Ruijter

Omgaan met veranderingen

MEDITATIEF **161**

Jt. Janssen

Simson op z'n best
is te weinig

WANDELEN MET GOD **162**

C.J. de Ruijter

Niet klagen als de
tijden veranderen

ACH TERGRONDEN **163**

A.N. Hendriks

Het getuigenis van de
Heilige Geest bij Calvijn

SCHOOLDAG **166**

M. te Velde

Groeien doe je samen!

SCHRIFTSTUDIE **169**

T.S. Huttenga

Beperkt zicht. God zien
in het Oude Testament

EVANGELISATIE EN ZENDING **172**

Inge Pauw-Older

Evangelisatie:
een levenshouding

en verder...

Nieuw uitgekomen
Boekbespreking
Meegelezen/Uit de kerken

KERKELIJK LEVEN / *C.J. de Ruijter*

OMGAAN MET VERANDERINGEN

De tijden veranderen. En wij met hen. Logisch dat je daar ook in de kerk wel iets van merkt. En inderdaad zijn er veranderingen gaande in de kerk. Veranderingen die soms heel wat stof doen opwaaien. 'Is dat nou nodig, dat alles opeens op de helling moet?' Dat is een vraag die je regelmatig horen kunt. Muur aan de andere kant klinkt net zo goed de klacht: 'Wat moet je in onze kerk een geduld hebben, voordat er eindelijk eens iets verandert!' Tussen die twee uitersten ligt vervolgens een heel scala van meningen. In dit artikel een paar opmerkingen over de manier waarop we met veranderingen (kunnen) omgaan.

Moet dat nou?

Moet er eigenlijk wel iets veranderen? Voor veel mensen is dat ook de eerste vraag die opkomt. Als je vindt dat alles goed gaat, ben je geneigd om het bij het oude te laten.

Mensen die met vernieuwende ideeën komen beschouw je dan al gauw als onruststokers. Moet dat nou, al die veranderingen?

Ik wil graag vooropstellen, dat op dit punt er al heel gauw beslissingen kunnen vallen. De ene mens is

gehecht aan vastheid, zekerheid **en** een vertrouwde **gang** van zaken. Je voelt je dan onveilig als bepaalde dingen anders gaan. Maar er zijn net zo **goed** mensen die anders in elkaar zitten. Die onrustig worden als alles steeds maar weer hetzelfde blijft. Ze hebben iets avontuurlijks, iets **ongedurigs**, waardoor ze steeds weer naar andere vormen, nieuwe uitdagingen, **wisselende omstandigheden** uitkijken.

Alleen al vanuit zulke **verschillende** karakters lijkt het **conflict** bij voorbaat gegeven. Daarom lijkt het me juist dat discussies over veranderingen in ieder geval niet op **dit** punt beginnen. **Dan** begin je namelijk bij jezelf en **zul** je nooit bij de ander uitkomen. Maar hoe **onver-**

KERNREDACTIE:
PROF. DR. M. TE VELDE,
DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP.

OVERIGE REDACTIELEDEN:
DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS,
DRS. A.L.Th. DE BRUIJNE, DRS. B. LUITEN,
PROF. DR. C.J. DE RUIJTER,
DS. A. DE SNOO.

MEDEWERKERS:
J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK,
J.M. DE JONG, DRS. J. SMELIK,
DRS. H. VELDMAN.

REDACTIE-ASSISTENT:
W.L. DE GRAAFF, Wortmanstraat 138, 8265
AG Kampen, Tel. (038) 3331201.

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA te Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:
Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V.,
Postrekening 406040 t.n.v.,
Oe Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA
Goes. Tel. (0113) 215591.

ABONNEMENT:
f 85,75 per jaar; f 46,25 per halfjaar; studenten
f 70,25 per jaar (binnenland). Buitenland:
f 144,50 per jaar (zeepost).
Een abonnement kan per maand ingaan,
maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee
maanden voor het verstrijken van de beta-
lingstermijn (opzegging van jaarabonnement
voor 1 november, van een halfjaarabonne-
ment voor 1 juni).

Losse nummers f 1,95 (excl. porto).
De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij
 de Stichting Bralectah.
Tel. (0521) 515946.

ADVERTENTIES:
Prijs: f 0,84 per mm. Contracttarief op aan-
vraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de
uitgever is het niet toegestaan artikelen uit
dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

enigbaar onze karakters ook **mogen** zijn, in de kerk worden we wel aan elkaar gegeven. Dat betekent dat ik in de kerk verder leer zien **dm** mijn eigen **instelling** en voorkeuren. Praten over veranderingen kan dus nooit beginnen bij jezelf. **Dat** begint bij de **samenleving** waarin je een plaats hebt. En **kijk** je daarna, dan zie je dat bepaalde veranderingen gewoon onvermijdelijk zijn. De tijden veranderen. **De** wereld om ons heen ook. En hoe je het **ook** wendt of keert, wij maken daar deel van uit. We kleden ons niet meer **zoals** vijftig jaar geleden. We spreken ook niet meer zo. Onze huizen zien er anders uit. **Ons** bestedingspatroon is anders. **Onze vrije tijd vullen we** anders in. Onze omgangsvormen zijn **ingrijpend** veranderd. Kortom, **wij zijn** mee veranderd **met de** wereld om ons heen. Als je daarop let, lijkt het ondenkbaar dat de kerk buiten die veranderingen zou blijven. En dat is ook ondenkbaar. Vergeleken bij vijftig jaar geleden is er heel wat gewijzigd. Probeer in de kerkdienst eens een preek te lezen van vijftig jaar geleden. Iedereen zou het merken. Kijk eens rond op **onze catechisaties**, of op onze gereformeerde scholen. **Het** lijkt alsof je in een andere wereld terecht bent gekomen. Woon eens een kerkenraadsvergadering bij en je ziet **direct voor** je wat er vernieuwd is. Langzamerhand hebben veranderingen in de kerk hun plaats verworven. Ze waren onontkoombaar. **Veranderen** is onvermijdelijk. Dat heeft namelijk te maken met onszelf. Naarmate ons leven vordert **maken we een** ontwikkeling door. En zo maakt onze samenleving een ontwikkeling door. **De** sporen daarvan zullen altijd zichtbaar worden. Je kunt er niet **eens** voor kiezen om niet te veranderen. De vraag 'Moet dat nou?' **kun** je niet eens beantwoorden met: 'Dat moet'. Het gebeurt gewoon.

Wat blijft?

Toch **kijk** je maar naar één kant,

als je zo uitgaat **van** de veranderingen in onze kerkelijke samenleving. Het zou ook **erg** goedkoop zijn, als je alleen op deze manier bepleit dat **we** bepaalde dingen **anders** moeten doen. Je kunt immers met evenveel recht kijken naar **wat** gelijk blijft.

Als je een **preek** van **vijftig** jaar geleden legt naast een **preek** van **van** daag, dan herken je de overeenkomst. En die zit dieper **dan** de veranderingen. Hetzelfde geldt **v w r** **de catechese**. Wat er ook veranderd **mag** zijn, **we** gaan nog **altijd** uit van een catecheet die **de** jeugd van de kerk onderwijst in de leer **van** de Schrift **en** de leer van de kerk. Dat mag dan in een ander jasje gestoken zijn, het wezenlijke is gebleven.

Er blijft dus heel veel gelijk. En dat kan je helpen om veranderingen in het juiste licht te zien. Dat geldt voor elk mens al. Wanneer je naar je eigen leven **kijkt**, merk je dat je in **bepaalde** opzichten verandert. Niemand blijft staan op het punt van **b.v.** je volwassen-wording. Je **ontwikkeling** gaat door. Je gaat dingen anders doen, anders zien. Maar intussen blijf je wel dezelfde. **Dat** gaat **ook** op voor de kerk. Er kunnen in de **kerk veranderingen plaatsgrijpen**, **terwijl de kerk** toch haar identiteit behoudt. Wij **willen** gereformeerde kerken zijn. Daarin ligt onze identiteit. En dat is sinds vijftig jaar niet veranderd. Op zich is dit eigenlijk al een heel bevrijdend inzicht. Het leert je om veranderingen in hun proporties te zien. Als de identiteit van de **kerk** niet verandert, wil dat **zeggen** dat we door bepaalde veranderingen heus niet op drift hoeven te **raken met** elkaar. En dat is erg belangrijk. **De manier waarop je naar de dingen kijkt** is **vaak** bepalend voor je verdere houding.

Je kunt dat illustreren **aan** de **ont-**moeting met mensen uit andere culturen en **rassen**. In **onze** samenleving komen wij veel **mensen tegen** met een **donkere** huidskleur. Als je afspringt op **het** verschil in **huidskleur**, in cultuur en in **leefgewoon-**

tes, wordt je houding al gauw terughoudend en zelfs afwerend. **Als** je in die ander het gemeenschappelijke ziet, is er kans op een echte ontmoeting. Die ander is dan vóór alles een mens, geschapen naar Gods beeld, met een eigen kostbaar leven, waardevol voor God en mensen. Dat wist de verschillen niet uit. Maar het zet die op hun plaats. Doorslaggevend is het gemeenschappelijke. Het is dan geen vraag meer of je elkaar ontmoeten kunt, maar **hóe** je **elkaar** ontmoeten zult. **Daarmee** kun je onze houding tegenover veranderingen in de kerk vergelijken. **Op** basis **van** het voorgaande is het m.i. niet de vraag of veranderingen nodig zijn, **maar** hoe we er mee omgaan.

De basis: eenheid

De eerste grondregel **daarvoor** ligt meteen besloten in het voorgaande: Wat er ook verandert in de **kerk**, het zal niet mogen raken aan de identiteit van de **kerk**. Wie wij zijn en willen zijn als kerk, dat ligt uiteindelijk in ons luisteren naar Gods openbaring. Als **gereformeerde** kerken erkennen we dat het **gezag van Gods Woord voor** alles gaat. En in het spoor van de Reformatie willen we een **belijdende** kerk zijn die vasthoudt aan de confessie. Ieder die daaraan tornt wil het karakter van de **kerk** veranderen. En dan mag je in een gereformeerde kerk rekenen **op** wantrouwen. **Terecht!** Maar andersom: Wanneer iemand daaraan duidelijk niet **tornen** wil, heeft hij recht op een **luisterend** oor, **wanneer** hij veranderingen in de kerk bespreekbaar maken wil.

Ik beseft heel goed, dat daarmee meteen al de problemen vaak beginnen. In de tijd dat de discussie over een nieuwe **psalmberijming** loskwam, **wekte** de **proefbundel** veel weerstand en wantrouwen. Je kon volop horen (en soms ook wel lezen) dat in de **synodale** kerk de afval ook **begonnen** was met een nieuwe psalmberijming. De één ziet veel sneller een bedreiging

voor het wezen van de kerk dan de ander. **Toch** doet dat niets af aan het uitgangspunt. Wat is het belangrijk dat we van elkaar horen en weten, dat we hartelijk instemmen met de **fundamenten** van de kerk. Dat is de basis: de eenheid in het ongetwijfeld christelijk geloof. Dat is een eenheid die verankerd ligt in Christus. **Een** eenheid die de **eeuwen** door heel wat veranderingen doorstaan heeft, omdat Hij dezelfde is, gisteren, vandaag en tot in eeuwigheid.

Aanvaarding

Ook als je samen in dezelfde **kerk** vergaderd wordt, kan er dus nog wel eens wat misgaan in de manier waarop je die eenheid in het geloof beleeft. Rond de invoering van de psalmberijming is dat duidelijk gebleken. Wat de één als een verrijking en **vernieuwing** van de liturgie voor de Here zag, werd door de ander getypeerd als beginnend afval. En **zulke** tegenstellingen komen vaker voor.

Op m'n moment blijkt duidelijk dat de bestaande eenheid het **kenmerk** niet verdraagt dat ingrijpende veranderingen een plaats krijgen. Maar dat kan natuurlijk nooit liggen aan die eenheid in geloof. **Echte** eenheid in Christus is **zo** hecht verankerd, **dat** er een storm overheen kan gaan. Maar als die **storm** toch veel losrukt, kan dat **er** op wijzen dat **&** bestaande eenheid niet echt metterdaad beleefd wordt. Er is dan niet genoeg **wederzijdse** ervaring in de **kerk**.

Ik denk, dat momenteel ook b.v. veel **liturgiediscussies** sterk belast worden door dat probleem. Wat kun je het meemaken dat **zulke** discussies ontaarden in partijdigheid. De één wantrouwt al gauw bij voorbaat de motieven van de ander. Aanvaarding is dan ook een tweede voorwaarde die direct meekomt met die eerste grondregel. Het is nodig dat we elkaar aanvaarden op basis van de **geloofseenheid** die we ontvangen hebben. En dat blijkt **vaak** **moeilijk** **genoeg** te zijn.

Juist hier hebben we vaak last van o.a. **karakterverschillen**. Als de één sterk gehecht is aan het **vertrouwde** en de ander kickt op variatie, en er is **geen** wederzijdse aanvaarding in geloof, wordt een liturgiediscussie al **gauw** een strijd tussen star conservatisme en gewilde vernieuwingsdrang. Dat loopt **uit** op **verre-gaande** vervreemding.

Toch is het goed om te constateren dat het probleem niet zit in de verandering op **zich**. Dat een verandering **ring** ter sprake kwam, bracht aan het licht dat er een dieper probleem aanwezig is in de kerk. Het **zou** dus struisvogelpolitiek zijn om een bepaald **vernieuwingsvoorstel** maar in de ijskast te zetten en over te gaan tot de orde van de **dag**. Juist in zo'n situatie is aan de orde dat de gemeenschap der heiligen gesteerd wordt door een **gebrek** aan aanvaarding. Elke kerkenraad en iedere gemeente **zou** zich **verantwoordelijk** moeten voelen om dat probleem voor Gods aangezicht **aan te pakken** en wel op staande voet.

Communicatie

Als er te weinig onderlinge aanvaarding is in de gemeente, kan dat de gemeenschap der heiligen **grondig** verstoren. Juist **rond** discussie over bepaalde (on)gewenste **veranderingen** komt dat vaak aan het licht. **Onwillekeurig** gaan zich groepen vormen. De mensen die **kritiek** hebben op de **preek** **zoeken** elkaar op. De mensen die tegen de kerkbouw zijn, warmen elkaar op. De mensen die **liturgievernieuwing** willen, stoken elkaar op. Enzo voort. En voor je het weet, ontstaan er verschillende circuits.

Werk in zo'n situatie maar eens aan onderlinge **aanvaarding**. Dan merk je wel dat die niet uit de lucht komt vallen. Het schort namelijk maar al te vaak aan echte onderlinge communicatie. Dat is m.i. dan ook de derde grondregel die hier te noemen is: Er is een open en zuivere communicatienodig om **goed** om te gaan met veranderingen.

De keren dat ik zelf betrokken was bij discussies over **liturgievernieuwing**, heb ik gemerkt hoe noodzakelijk dat is. Juist omdat het gesprek over tere **zaken gaat**, die veel emoties loswoelen (en bijna **altijd** is dat het geval als het **gaat** om veranderingen in de kerk), is het belangrijk open te communiceren. Dat wil zeggen dat je je aan elkaar geeft in zorgvuldig luisteren en duidelijk spreken. Alleen dan kan duidelijk worden wat je drijft, Veel mensen beleven de vraag naar liturgievernieuwing als een **beeldenstorm**. Veel anderen ervaren het gebrek aan **liturgievernieuwing** als een eredienst in vrieskou. Als je met zulke standpunten een discussie ingaat, hoef je niet op echte aanvaarding te rekenen. Die komt er pas als je echt luistert. Niet bij voorbaat dat etiket plakken, maar **naar** de ander luisteren omdat je aan elkaar gegeven bent. (**Ook** in de **kerk** kun je dat **soms** vergeten!!) Als er een **wederzijdse luisterhouding** is, kun je **ook** duidelijk zijn. Dan is er namelijk ruimte **om** je echte motieven prijs te geven. Natuurlijk **ligt** er onder zulke communicatie een andere bodem: voor elkaar bidden. Als mensen **elkaar** nl. kwijt raken in de kerk, komt dat soms **ook** doordat ze elkaar al kwijt **waren**: in hun gebed. Misschien is dat **ook wel** de **beste** vuistregel voor het omgaan met veranderingen: niet praten over wat je anders wilt, voordat je gebeden hebt voor en om die ander. En niet eerder **praten** over wat volgens jou niet veranderd mag worden, voordat je **gebeden** hebt voor en om die ander. Op die basis **kan** er **een** echte communicatie tot stand komen. En al communicerend kun je naar elkaar toegroeien, en samen naar Christus toe. Dan krijgt de eenheid **ook** echt gestalte.

Wijsheid

Hoewel met het voorgaande al **veel** beslist is, voeg ik toch nog een vierde voorwaarde toe voor het omgaan met veranderingen. Want **ook**

als je op een zuivere manier andere tegemoet treedt, kan er toch nog veel misgaan, als er niet genoeg wijsheid is. Daar ligt m.i. dan **ook** de vierde grondregel: veranderingen vragen veel wijsheid. Het gaat bij veranderingen in de kerk **altijd** om de manier waarop we in de praktijk daar **vorm** aan geven. Juist dat praktische inzicht wordt in de Bijbel wijsheid genoemd. En wat komt het daar op aan. (Het **hart** van de **wijze** kent tijd en wijze, Pred. 8 : 5.) Concreet betekent dat b.v. dat je goed moet peilen **in** wat voor **omstandigheden** je bepaalde veranderingen ter sprake brengt. Wat dat betreft valt op, dat we in **onze kerken** een periode gekend hebben dat er weinig ingrijpende veranderingen plaatsvonden. ik denk daarbij vooral aan de tijd van de zestiger jaren. Er was **toen** veel energie nodig om met elkaar door te spreken over het wezenlijke van de kerk. Wilden we een echt belijdende **kerk** zijn, ja of nee? Daardoor bleef er nauwelijks tijd over voor andere vragen. De eenheid zelf stond op het spel. Dan **kom** je niet meer aan vragen toe die **binnen** die eenheid vallen. Als je je huis moet verdedigen heb je geen tijd om hier of daar een verfje te geven of een nieuw **behangetje** te plakken. Het **was** wijs, dat in die tijd veranderingen (zoals b.v. **inzake** de liturgie) op een laag pitje stonden.

Maar als dan **eenmaal** de strijd om het behoud van het huis geluwd is, ga je eens rondkijken. En dan kan het zijn dat je een aantal achterstallige dingen tegenkomt. Dat is **ook** de oorzaak dat er tegenwoordig wel erg veel dingen tegelijk in bespreking **komen**. Het is wijs om in de gemeente dan niet teveel tegelijk aan de orde te stellen.

Een ander element van wijsheid ligt ook in het respecteren van de eigen **aard** en situatie van de gemeente. Er **zijn** gemeenten waar men nog maar nauwelijks gewend is aan het zingen van de geloofsbelijdenis. Discussie rond een eventueel 'Ordinarium' (zoals **o.a.** in het

deputatenrapport voor de eredienst aan de orde komt), lijkt in zo'n gemeente van een andere planeet te komen. Het zou niet wijs zijn om in die situatie allerlei verregaande **liturgievernieuwingen** aan de orde te stellen. **Daardoor** zou de gemeente vervreemd kunnen raken van de context **waarin** zij functioneert. Het past ons om daar respect voor te hebben, omdat de gemeente haar **weg** tot **nu** toe **ook** met God **gegaan** is.

Tegelijk dreigt juist in de praktijk een bepaalde vorm van eenzijdigheid bij deze voorwaarden. Je bent nl. gauw geneigd om optreden met wijsheid als een remmende factor te zien: Denk eraan: niet te hard van stapel lopen. Neem niet **teveel** hooi op je vork. **Zorg** ervoor dat je geen anderen kwijtraakt. Op die manier kan wijsheid **ook** in dienst **komen van een conserverende** houding. Het is de ervaring **van** nogal wat mensen, dat juist degenen die iets veranderd willen hebben, **rekening** moeten houden met de **anderen**. Andersom wordt zelden gezegd: reken eens met degenen die iets missen in de kerk. Juist **daarom** kan het van wijsheid getuigen, wanneer in een bestaande situatie vernieuwing en verandering bepleit wordt. Al was het alleen maar om met elkaar opnieuw te **ontdekken** dat onze veiligheid **alleen** **veranderd** ligt in Christus. , m . 1988 .

Vier grondregels

31

Ik besef dat met het voorgaande lang niet alles gezegd is. Misschien roept het juist wel vragen op. Dat zal dan vanzelf wel duidelijk worden. Maar ik ben **ervan** overtuigd dat het met de hier genoemde grondregels, mogelijk is op een verantwoorde wijze om te gaan met veranderingen in de **kerk**. Eenheid, aanvaarding, **communicatie** en **wijsheid** zijn onmisbaar om in een veranderende **wereld** te blijven bij een levende, steeds weer **vernieuwende** omgang met God. , m . 1988 .

1988 . m . 1988 .

SIMSON OP Z'N BEST IS TE WEINIG

Meditatief

Here, HERE, gedenk toch mijner en maak mij nog slechts ditmaal sterk, o God, opdat ik mij met één wraak voor mijn beide ogen op de Filistijnen wreke.

Richteren 16,28

Gelijke munt?

Je probeert je in te denken hoe die blindgemaakte Simson zich moet hebben gevoeld. Gevangen gezet in Gaza, de stad waarvan hij de poort had weggesjouwd. En nu is de deur van de gevangenis nog te veel! De molen draaien in het donker. Vrouwenwerk voor een man die zijn duizenden verslagen had. Vandaag binnengebracht in de tempel van Dagon om daar te worden uitgejouwd. Hoor, uit duizenden kelen: onze god gaf onze vijand in onze macht. Het zal door de ziel gesneden hebben.

Betaalt hij met gelijke munt terug? Je kunt het even denken. Hij vraagt immers om nog één keer sterk te mogen zijn om wraak te nemen voor zijn blindheid. Staat hier een verbitterd mens? Iemand die zich maar niet wil overgeven? Nog steeds niet?

Sterke Simson

Verbitterd is hij niet. Want hij kan bidden. Hij bidt echt. En een mens die bidt kan wel pijn lijden, zich schuldig weten, maar wordt van de bitterheid bevrijd. Die smelt weg in de nabijheid van de HERE. Dit is Simson op zijn best. Sterker dan ooit in zijn leven.

Let op zijn eerbied. Hoe hij de HERE aanspreekt: Here, HERE. En de nederigheid in zijn vraag: gedenk toch mijner en maak mij nog slechts ditmaal sterk, o God.

Een beroep op de macht en de trouw van de HERE. Een stem uit de diepte: gedenk mijner. Dat is de taal van de moordenaar aan het kruis! Van mensen, die weten waar ze staan. Die geleerd hebben van genade te leven. Geloven dat genade genoeg is.

Ambtelijk gebed

Maar die wraak dan? Wraak voor mijn beide ogen, HERE. Bedenk wie Simson is, hoe hij is bedoeld door de HERE. Een richter moest hij zijn, die leven zou om afbreuk te doen aan de macht van de Filistijnen. Een verlosser die doden moest in de naam van de HERE. Daar kunnen wij zomaar moeite mee hebben. Wij kunnen al moeilijk blij zijn met duizend dode Filistijnse soldaten, neergeslagen met een ezelskaak. Laat staan dat we ons kunnen verheugen over meer dan drieduizend slachtoffers in het puin van een ingestorte tempel: mannen en vrouwen, gewone burgers. Wij kleuren zo'n geschiedenis in vanuit onze beleving en fronsen onze wenkbrauwen: moet dat nu zo?

De vijandschap tussen God en de duivel, tussen Israël, werk van God en de vijandige volken, die werden opgehitst door de duivel, werd uitgevochten met het zwaard. En als het moest met een ezelskaak. De HERE had zijn volk bevolen nooit te beginnen, maar ze mochten ze zich royaal verdedigen en de vijand schade doen. De geestelijke strijd werd toen ook in regelrechte oorlogen gevoerd.

Als Simson bidt om wraak voor zijn ogen, zie het dan als een ambtelijk gebed. Waar iets in zit van: uw koninkrijk kome. Bewaar en

vermeerder uw kerk, vrijdel alle boze plannen van de duivel en vernietig iedere macht die tegen U opstaat? De richter bidt om nu nog één keer de strijd van God te mogen voeren.

Hij kon niet beter

Iets van Jezus Christus herkennen we in deze Simson: hij offert zijn leven voor de naam en het recht van God. Mooi moment. Toch vergeet je de voorgeschiedenis niet: Simson speelde het spel met Delila. En ze was echt niet de eerste in zijn leven. Genade is genoeg, maar die had Simson dan ook hard nodig. Hij kon niet beter.

Simson, broeder, wij kunnen ook niet beter.

U en wij hebben iemand nodig die geen genade voor zichzelf nodig heeft.³

¹ Luc. 23,42.

² HC, VenA 123.

³ Vgl. Hebr. 7,27.

NIET KLAGEN ALS DE TIJDEN VERANDEREN

C.J. de Ruijter

Wandelen met God

Andere tijden

De tijden veranderen. Dat merk je haast dagelijks. Maar zijn **andere** tijden **ook** betere tijden? Dat is een vraag die je heel erg bezig kan houden. Dat merk je zeker ook in de omgang **van** de generaties. Wat **kun** je gauw gaan vergelijken. Prediker zegt daarvan: Zeg niet: hoe komt het dat de vroegere tijden beter waren dan deze? Want niet uit wijsheid **zoudt** gij aldus vragen (Pred. 7 : 10).

Voor al de jongeren in de kerk **zullen** dat wel herkennen. De ontwikkelingen gaan hard. Maar je ouders **zouden** dat vaak maar wat graag afremmen. Zo gelukkig zijn ze niet met een **hoop** veranderingen. En dan krijg je de verhalen over vroeger: In mijn tijd... Ik betrap mezelf er de laatste tijd **ook** nogal eens op dat ik dat zeg.

Is dat heimwee **naar** vroeger? Ouders vergelijken graag met vroeger. Maar als **kind** vind je dat wel eens onrechtvaardig. Jij leeft immers vandaag!! En dan ben je blij met zo'n woord. Prediker begrijpt het tenminste! Die zal **ook** een **hekel** hebben gehad **aan** dat **geklaag** over die jeugd van tegenwoordig. Maar dat is natuurlijk niet alleen een woord **voor** kinderen. Het geldt voor ons allemaal.

Betere tijden?

Was het **trouwens** vroeger niet beter? Als je **eerlijk** bent, moet je dat toch wel erkennen? Dertig jaar geleden was Nederland een **stuk** christelijker dan vandaag. De gezinnen waren **veel** hechter. In de **kerk** waren we veel meer een eenheid dan vandaag.

Ja, maar dat is ook helemaal het punt niet. God zegt ook helemaal niet dat het vandaag beter is dan toen. We **moeten** elkaar **ook** maar

niet troosten met een valse geruststelling. En dat moeten jongeren in de **kerk** zich **ook** aantrekken. Want **je kunt** je **daar** soms ook heel gemakkelijk achter verschuilen. **Dan** zeg je: Ze hebben altijd al gekiaagd over de jeugd **van** tegenwoordig.

En dan heb je nog gelijk ook. Maar je kunt dat ook misbruiken. Dan **maak** je 't jezelf **gemakkelijk**. Dan gebruik je dat als excuus: Er is altijd al geklaagd. **En** Prediker zegt **ook** al: Klagers zullen er wel altijd blijven.

Maar dan neem je het toch niet ernstig genoeg. Want het **valt** heus niet mee in de werkelijkheid van het leven. **Reken** maar niet dat dat in de Bijbel staat, dat het allemaal wel meevalt. Er is een klacht over de gebrokenheid **van** het leven. **Alles** is ijdelheid. Wat is het leven kwetsbaar, geslagen door het kwaad. Het valt niet mee. Het is vandaag echt niet beter dan vroeger.

Was het vroeger beter?

Alleen, de vraag is, hoe ga je daar nu mee om. Wordt het verleden nu de maat waarmee je vandaag meet? Dan zul je je wel over veel dingen ergeren vandaag. En dat komt ook in de **kerk** voor. Dat mensen alles gaan afmeten naar vijftig jaar geleden. **Dan** hoor je als het ware het heimwee naar toen. Wat **een tijd**, die jaren na de Vrijmaking. Wat **een** eenheid, wat een bezieling. Wat hadden we **veel** over **voor** de kerk. Kom daar nu eens om. Weet de jeugd eigenlijk nog wel wat de **Vrijmaking** betekent?

Tja, van al die **Machten** is ook best wel iets **waar**. Dertig jaar geleden had de gemiddelde **catechisant** heel wat meer **kennis** dan vandaag. Er is best wel iets **waar** van m'n klacht. Maar er is **ook** iets dwaas in zo'n klacht. We **leven** immers niet dertig jaar geleden. Trouwens, dertig

jaar geleden had de gemiddelde ouderling ook heel wat meer **kennis** dan vandaag. En die catechisant van dertig jaar geleden zit nu wel in de **ouderlingenbank**.

Geen dwaze klachten

Let er dus **op** hoe je tegen de **voortgang** **van** de tijd aankijkt. **Je kunt** lijden onder de ijdelheid **waarmee** het leven geslagen is. Maar dat is iets anders dan **je** eraan ergeren. Als je je ergert, sloot je je ergens aan.

En dan komen de klachten los. Dan herken je soms **ook** een stukje **ergernis** in sommige klachten. Mensen ergeren zich **aan** de tijd, **aan** & wereld waarin zij leven. En dan kan er een diepe onvrede over je komen. Uiteindelijk **stoot** je je **aan** God. Dat Hij je in zo'n **wereld**, in zo'n **tijd**, een plaats geeft.

Onthoud dat, als je je hoofd schudt over de tijd waarin je leeft. Weet je waarom het zo'n kwade tijd is? Dat **komt** bij ons **vandaan**. Mens, **ken** je ellende.

Dat is de ootmoedige houding die de Here ons leert. Ergernis huist in de boezem der dwazen. Je bent **dwaas** als je **het** heden afmeet aan **vroeger**.

En let erop: dwaasheid, dat is bij God een ernstig woord. Dwaasheid, dat is eigenlijk dat je **God** loslaat. **En** dat doe je, als je terugvlucht naar **vroeger**. Wat dacht je, **zou** God er vandaag niet zijn? Wie **wijs** is, weet dat elke dag in Gods handen ligt. Ik weet, dat wat God doet voor eeuwig is.

Daaraan kan een mens niet **toe**doen, **daarvan** kan **hij** niet afdoen. God is er vandaag ook. **Goddank**. En **Hij** is niet veranderd **sinds** hij onze ouders de **Vrijmaking** gaf. Maar Hij is niet blijven staan bij die mijlpaal. Laten wij dan ook niet blijven stilstaan. **Hij** is **verder** **gegaan**. **Laten** we met **Hem** meegaan.

HET GETUIGENIS VAN DE HEILIGE GEEST BIJ CALVIJN

A.N. Hendriks

A—

&&:

In enkele artikelen wil ik aandacht geven aan het getuigenis van de Heilige Geest. Ik kan mij voorstellen dat de meeste lezers, als deze uitdrukking valt, dadelijk denken aan de Schrift. Vinden wij in onze Bijbel niet het getuigenis van de Geest? Klinkt in het woord van de oudtestamentische profeten niet de stem van de Geest van Christus (vgl. 1 Petr. 1 : 11)? En getuigt de Heilige Geest niet in de prediking van de apostelen (vgl. Hand. 5 : 32)?

Hoe ~~waar~~ het ook is dat de Schrift het getuigenis van de Heilige Geest is, toch is het in de theologische bezinning gewoonte geworden om bij deze uitdrukking niet allereerst aan de Schrift te denken. Het is met name Calvijn geweest die over het getuigenis van de Heilige Geest *in een bepaald verband* gesproken heeft. En dat spreken van Calvijn heeft deze uitdrukking gestempeld. Calvijn brengt het getuigenis van de Geest ter sprake, wanneer het gaat om ons geloof in het gezag van de Schrift en om de zekerheid van ons behoud. Bij de reformator van Genève is het getuigenis van de Heilige Geest niet zozeer het Woord van de Schrift, maar meer die werking van de Geest waardoor Hij ons overtuigt van de autoriteit van de Schrift en ons doet rusten in haar boodschap.

De echo van Calvijns onderwijs horen wij in onze belijdenis, wanneer in artikel 5 van de Nederlandse Geeloofsbelijdenis beleden wordt, dat wij de boeken van de Schrift als canoniek erkennen, omdat de Heilige

Geest in ons hart getuigt dat zij van God zijn. Wij horen die echo ook, wanneer de Dordtse Leerregels in hoofdstuk V,10 zeggen dat de zekerheid van de volharding van de ~~ware~~ gelovigen ook voortkomt uit het getuigenis van de Heilige Geest, die met onze geest getuigt, dat wij Gods kinderen zijn. Over *dít* getuigenis van de Geest willen wij het nu hebben. Daarbij geven wij aandacht aan de volgende ~~&~~ vragen: wat bedoelt Calvijn precies? Vinden wij zijn onderwijs terug in gereformeerde confessies? Hoe oordeelden gereformeerde theologen? Gaat dit spreken over het getuigenis van de Geest terug op de Schrift?

• Zelf heb ik met toenemende interesse deze ontdekkingsstocht gemaakt. Ik hoop, dat de lezer het geduid heeft me op die tocht te volgen. Nu dan eerst het een en ander over Calvijns opvatting.

De erkenning van de Schrift

Al vinden wij bij andere reformatoren van de zestiende eeuw aanzet-

ten, het is Calvijn geweest die werkelijk een leer van het getuigenis van de Heilige Geest in verband met de gelovige aanvaarding van de Schrift als Gods eigen Woord, ontwikkeld heeft. Hij ging daarbij in het voetspoor van de kerkvader Augustinus, die reeds benadrukte dat wij de innerlijke onderwijzing van de Heilige Geest nodig hebben om de Schrift als Gods Woord te zien en te horen.¹

Het gedeelte in de *Institutie*, waarin Calvijn handelt over het getuigenis van de Heilige Geest met betrekking tot ~~&~~ autoriteit van de Schrift, draagt het opschrift: 'Door welk getuigenis de Schrift moet worden bekrachtigd, opdat haar gezag vast sta, namelijk door het getuigenis van de Geest, en dat het een goddeloos verzinsel is, dat haar geloofwaardigheid afhangt van het oordeel der kerk'.²

Uit dit opschrift wordt al meteen duidelijk dat Calvijn zijn leer over het getuigenis van de Geest ontwikkelt in oppositie ~~Legen~~, met name, Rome. De kerk van Rome erkent wel het goddelijk gezag van de Schrift, maar houdt tegelijk staande: wil dit goddelijk gezag door mensen erkend worden, dan is daar het oordeel van de kerk voor noodzakelijk. De Schrift is voor mensen alleen geloofwaardig, omdat de kerk met haar uitspraak deze boeken ~~&~~ heilig en gezaghebbend aanvaardt.

Voor Calvijn is dit een 'zeer verderfelijke dwaling', omdat hier de eeuwige en onaantastbare waarheid van God op het oordeel van mensen komt te rusten. Deze dwaling is voor de reformator ook daarom zo verderfelijk, omdat hier niet minder dan de zekerheid van het geloof in geding is. Calvijn r e p t dan

ook uit: 'Maar als dit zo is, wat zal dan gebeuren met de **ongelukkige** gewetens, die een vaste verzekerdheid des eeuwigen levens **zoeken**, indien de beloften, die **dienomtrent** bestaan, alleen **door** het oordeel van mensen geschraagd zijn?' (*Inst.* I,7,1)

Wij zien hier opnieuw hoezeer bij Calvijn pastor en theoloog hand in hand **gaan!** Het is Calvijn om de zekerheid van **Gods** kinderen te doen. Dat is het **grote** motief dat ook achter zijn uiteenzetting **over** het getuigenis **van** de Geest **steekt**.

Wij moeten erop letten, hoe Calvijn in **het genoemde** opschrift formuleert. Hij **schrijft**: 'Door **welk** getuigenis de Schrift moet **worden** bekrachtigd, opdat haar **gezag** vast sta...' Calvijn doet niets af van de geloofwaardigheid van de Schrift en het gezag dat **zij** in zichzelf heeft. Nadrukkelijk houdt hij staande: 'Want de Schrift biedt van zichzelf een even duidelijk besef van haar waarheid **aan als witte** en zwarte dingen **van** hun kleur, **zoete** en **bittere** van hun **smaak**' (*Inst.* I,7,2).

Het woordje 'besef' geeft hier niet goed weer wat Calvijn bedoelt.³ Het gaat niet **om** de '**indruk**' die de Schrift op de lezer maakt, maar wat in het Duits de '**Ausdruck**' heet. De Schrift straalt haar goddelijkheid uit. Haar waarheid is evident.

Calvijn schrijft dan ook: 'Ja, **indien** wij met **zuivere** ogen en **ongerepte zinnen** tot haar komen, dan zal ons terstond de majesteit Gods ontmoeten, die na **onderwerping** van de vermetelheid tot verzet, ons dwingt haar te **gehoorzamen**' (*Inst.* I,7,4). Maar helaas, wij hebben geen zuivere ogen en **ongerepte zinnen meer**. Daardoor is de waarheid van de Schrift voor ons **niet zonder** meer evident en staat ook haar **gezag voor ons** niet zonder meer vast. **Wij** de in zichzelf gezaghebbende Schrift **voor** ons, zondige mensen, **gezag** hebben en geloofwaardig zijn, dan is **niet, mals Rome leert, het oordeel van** de kerk, **maar** dan is het werk van de Heilige Geest,

de innerlijke Leraar, nodig. **Hij moet** de Schrift bij **ons** 'bekrachten', zoals Calvijn in het opschrift schrijft. En dat gebeurt door het getuigenis van de Geest.

De Geest moet eraan te pas komen

Calvijn kent de uitspraak van Augustinus, waarin deze **zegt** dat hij het evangelie niet geloven zou, indien het gezag van de kerk hem **daartoe niet bewoog**. Maar de kerk van Rome beroept zich 'verkeerd en lasterlijk' op deze uitspraak. Augustinus wil helemaal niet beweren dat **het** geloof **van** de vromen gegrondvest is op het **gezag** van de kerk, en **dat** de zekerheid van het evangelie van dat gezag afhangt. De **kerkvader** wil slechts zeggen dat de ongelovigen geen zekerheid zouden hebben van het evangelie, indien niet het eenparig gevoelen van de kerk hen aandreef. Zij die nog **niet** door Gods Geest verlicht zijn, worden door de eerbied voor de **kerk** tot leerzaamheid gebracht. Op de weg naar het geloof heeft het algemene oordeel van de **kerk**, met betrekking tot de waarheid van het evangelie, 'zeer veel kracht'. Met Augustinus noemt Calvijn het **gezag** van de kerk 'de inleiding', **waardoor** wij tot het geloof in het evangelie worden 'voorbereid' (vgl. *Inst.* I,7,3).

Wij zullen nog zien hoe in artikel 5 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis iets **van deze** gedachte terugkomt.

Maar, al heeft het eenparig **gevoelen van** de **kerk** een plaats op de weg van het geloof in de Schrift, wij **erkennen** de Schrift als Gods eigen Woord niet op grond **van** dit oordeel **van** de **kerk**. Deze **erkenning** komt niet tot stand door menselijke oordelen, maar alleen door 'het verborgen getuigenis van de Geest'. Dat **getuigenis** is voortreffelijker dan **alle menselijke** redeneringen. Wil de Schrift bij ons **gezag** hebben, dan moet volgens Calvijn God de Heilige Geest **eraan te pas** komen. Want het Woord zal niet

eerder **geloof** in de harten van mensen vinden, dan wanneer het door het inwendige getuigenis van de Geest bezegeld is.

Calvijn brengt dan samenvattend het zo onder woorden: 'Dit moet dus onveranderlijk vastgesteld **blijven**, dat zij, die door de Heilige Geest **innerlijk** onderwezen worden, volkomen **rust vinden** bij de Schrift, en dat deze haar geloofwaardigheid in **zichzelf heeft**, en niet onderworpen **mag** worden aan bewijsvoeringen redenering, en dat ze niettemin de zekerheid, die ze bij ons verdient te hebben, **door het getuigenis des Geestes** verkrijgt. Want ook al verwerft zij zichzelf door haar eigen majesteit eerbied, zo grijpt ze toch ons eerst dan ernstig aan, **wanneer** ze door de Geest in onze **harten** verzegeld is. Door diens **kracht** dus verlicht, geloven wij niet meer **op grond** van ons eigen of **anderer** oordeel, dat de Schrift van **God** is; maar boven het menselijk oordeel uit stellen wij **als zekerder** dan **zeker vast** (even alsof wij daar de Godheid van God **zelf** aanschouwden), dat zij door de dienst van mensen, **van Gods** eigen mond zelf tot ons **gekomen** is' (*Inst.* I,7,5).

Uit wat Calvijn schrijft, blijkt **duidelijk**: voor **hem** heeft de Schrift **geloofwaardigheid in zichzelf**, maar deze geloofwaardigheid wordt **door** ons eerst erkend, **wanneer** de Schrift door het getuigenis **van** de Heilige Geest in ons hart bezegeld is. Dit getuigenis is hier die werking van de Geest, waardoor Hij ons ervan overtuigt dat de Schrift Gods eigen Woord is. Het getuigenis van de **Geest** is voor Calvijn niet de **grond**, maar wel de **oorzaak** van ons geloof in de Schrift.⁴ De grond van onze **zekerheid** blijft de **Schrift zelf!** . . . !

Ten onrechte beschouwt S.P. Dee **dit** getuigenis van de Geest bij Calvijn als de primair **wederbarende werking** van de Geest, voorzover deze zich richt op onze wil, weke werking dan buiten ons bewustzijn **omgaat**.⁵ Dee meent dat het woord

'getuigenis' door Calvijn (en door de Schrift) hier figuurlijk bedoeld wordt. De Geest legt niet in letterlijke zin **van** het **woord** een **getuigenis in ons hart** af.

Dee doet hier geen recht aan de band tussen Geest en Woord, die voor Calvijn zo kenmerkend is. Volgens de reformator geeft de Geest geen nieuwe **openbaringen** naast de Schrift. Het is dan ook juist het Woord van de Schrift dat de Heilige Geest in zijn getuigenis in ons hart bekrachtigt. Tegenover 'de dweepzieken' **benadrukt** Calvijn dat de Here met een wederkerige band de zekerheid van **zijn Woord** en Geest onderling verbonden heeft (vgl. *Inst.* I,9,1). Het getuigenis **van** de Geest is dan ook niet een onmiddellijke werking, zonder het Woord. De Here heeft juist dezelfde Geest, **door** wiens kracht Hij het Woord had verschaft, gezonden om zijn werk 'door de krachtige bevestiging' van dat Woord bij ons te **voltooien** (vgl. *Inst.* I,9,3).

Gelijk nu de kinderen van God zich **zonder** Gods Geest van alle licht der waarheid beroofd zien, zo weten zij **ook zeer** goed 'dat het Woord het werktuig is, waardoor de **Here** de verlichting zijns **Gees-**tes aan de gelovigen uitdeelt' (*Inst.* I,9,3). Het is dit Woord van de Schrift dat de Geest met kracht in ons hart **uitroept**. Zo gaan wij de Schrift erkennen als Gods eigen **Woord**.⁶ Het getuigenis van de Heilige Geest is **voor** Calvijn niet een **werking zonder het Woord**, maar het is juist dit Woord van de Schrift **dat** de Geest in ons hart bevestigt en verzegelt!

Miet alleen in verband met het Schriftgezag

In navolging van H. Bavinck heeft men wel gemeend, dat **het** getuigenis **van** de **Heilige Geest** door Calvijn al te eenzijdig op het gezag **van** de Schrift betrokken is.⁷ Deze **mening** is niet **onweersproken** gebleven. Want Bavinck doet de stand **van zaken** bij Calvijn geen

recht. Het is **waar**, dat Calvijn in de Institutie het getuigenis van de Geest vooral ter sprake brengt in verband met de erkenning van het gezag van de Schrift door ons.

Maar er zijn in de *Institutie* ook plaatsen te vinden, waaruit blijkt dat voor de **reformator** het getuigenis van de Geest niet enkel te maken heeft met het **gezag** van de Schrift. Calvijn betreft dit getuigenis **ook** op de inhoud van de Schrift. Dit blijkt wanneer Calvijn schrijft: 'En niet tevergeefs wordt het getuigenis **des** Geestes herhaald, van hetwelk wij gevoelen, dat het als een zegel in **ons** hart ingedrukt is. Daardoor komt het, dat het de **afwassing** en de offerande van Christus verzegelt' (*Inst.* III,1,1).⁸

Dat Calvijn het getuigenis van de Geest ook op de inhoud van de Schrift betreft, wordt vooral **duidelijk** uit zijn **commentaren**.⁹ De Heilige Geest verzekert ons van Christus' **dood** en opstanding, **van** onze aanneming tot kinderen, van de **verkiezing**, ja, van de hele leer van het evangelie. Het is voor Calvijn één getuigenis, dat ons zowel verzekert van de autoriteit als van de boodschap van de **Schrift**. Dit blijkt heel duidelijk uit wat Calvijn aantekent bij Efeziërs I : 13: 'Want de **ware** overtuiging, die de gelovigen hebben over het **Woord**, over hun zaligheid, over de gehele religie, is niet ontstaan uit de gewaarwording van het vlees of uit **kracht** van menselijke of filosofische redenen, **maar** door de verzegeling van de **Geest**'.¹⁰

Het geloof in de **godelijkheid** van de Schrift en het zeker-zijn van het behoud, **zijn** voor Calvijn niet twee stations die na **elkaar** bereikt worden. Beide zijn bij hem dooreengevezen. Wanneer de Geest de Schrift in ons hart **bezegelt**, maakt Hij ons tegelijk **zeker** van ons **k-**houd. De Schrift is immers het gewaad waarin Christus tot ons komt (*Inst.* III,2,6) en de spiegel waarin God Zich **aan** ons vertoont (*Inst.* III,2,6). Christus en de **Schrift** zijn voor ons geloofssoog **onafscheide-**

lijk aan elkaar verbonden!¹¹

In een volgend artikel wil ik laten zien, hoe dit onderwijs **van Calvijn** **werklank** kreeg in gereformeerde confessies uit de 16e en 17e eeuw.

¹ J. Pannier, *Le témoignage du Saint-Esprit*, Paris 1893, p. 66, 67, geeft citaten.

² Ik citeer uit A. Sizoo, *Johannes Calvijn Institutie*, I, II, III, Delft z.j.

³ Vgl. W. Krusche, *Das Wirken des Heiligen Geistes nach Calvin*, Göttingen 1957, p. 206. Krusche wijst op de Franse vertaling van deze plaats in de *Institutie* van 1541: 'Car l'Escriture non monstre moindre évidence de sa vérité, que les choses blanches ou noires de leurs codeurs'.

⁴ Vgl. W. Krusche, a.w., p. 208; C. Graafland, *De zekerheid van het geloof*, Amsterdam 1977, p. 40.

⁵ Vgl. S.P. Dee, *Het geloofsbegrip van Calvijn*, Kampen (1918), p. 130.

⁶ Th. Preiss, *Das innere Zeugnis des Heiligen Geistes*, Zollikon-Zürich 1947, **maakt** met betrekking tot de visie van Calvijn op: 'Das äussere Zeugnis, das wir schwarz und weisz lesen, wird in unseren Herzen bestätigt und versiegelt durch das geheime Zeugnis des Geistes' @ 12).

⁷ Vgl. H. Bavinck, *Gereformeerde Dogmatiek*, I, Kampen 1928, p. 563: 'Dit testimonium Spiritus Sancti is door Calvijn en de Gereformeerde theologen al te eenzijdig **k-**trokken op & autoriteit der Heilige Schrift. Het scheen, **dat** het geen anderen inhoud had dan de subjectieve verzekering van de Schrift als het woord Gods. Daardoor kwam dit testimonium op zichzelf **ie** staan; het werd van het geloofsleven losgemaakt..'

⁸ Vgl. ook *Inst.* III,2,41; 20,1; 24,1.

⁹ W. Krusche, a.w., p. 217, geeft **bewijs** plaatsen; vgl. S.P. Dee, a.w., p. 135, 136.

¹⁰ Geciteerd bij J. van Genderen, *Het getuigenis van de Heilige Geest*, Alphen aan den Rijn (1962), p. 5.

¹¹ Vgl. S.P. Dee, a.w., p. 166.

Schooldag

Iemand vroeg mij vorige week: 'Doet de Theologische Universiteit ook al mee aan de **Amerika-beweging?**' Hij reageerde **daarmee** op **onze keus** voor 'geestelijke groei' als thema voor vandaag.

Het **antwoord** daarop **kan kort** en nuchter zijn. Geestelijke groei is **geen** specifiek Amerika-thema. Gelukkig niet! Het staat door de eeuwen heen stéeds op de agenda van **de kerk**. En **het hóórt** daar **ook!** Wij willen ons werk hier in Kampen graag doen *midden* in de kerken. Wat er in de **kerken** leeft, leeft ook bij **ons**, studenten en docenten. We proberen te peilen en te toetsen wat er in de kerken nodig is. En als het dan gaat over 'geestelijke groei', dan spreekt **ons** dat **aan**. Natuurlijk, hoe **kan** het anders!

Kijk maar hoe de Schrift die twee, predikambten geestelijke groei, met elkaar verbindt in Ef. 4. **Vers 11: De Here Christus heeft aan zijn gemeente** zowel apostelen als profeten gegeven, zowel evangelisten als **herders en leraars**. Wat is **het** doel **van** hun dienst? Vers 12: de opbouw van het lichaam van **Christus**. Dat de kerk van God in deze wereld groeien zal, zowel in aantal als in diepgang, in verbondenheid aan God. Het doel is, vers 15, dat christenmensen in liefde in elk opzicht naar Christus toe zullen groeien.

Ambtelijke dienst en geestelijke groei in Christus staan in direct verband met elkaar. **Onze** opleiding **voor** het ambt hier in Kampen, gebeurt helemaal in **dát** teken: werken aan het **groeien** van mensen naar Jezus **Christus** toe. Daarom een zinnig thema op de Schooldag. Nu is het natuurlijk onmogelijk om dat wijde thema in drie **korte** toespraken recht te doen. Er komen

vandaag maar een paar aspecten aan de orde. Het is **mijn** aandeel **vandaag** om iets te zeggen over de manier waarop ons bezig-zijn met geestelijke groei een plaats heeft in ons **samen** kerk-zijn.

Dat **gemeenschappelijke** wil ik **graag** in het kort uitwerken naar **drie kanten**:

- **samen met** de kerk **van** alle eeuwen,
- **samen** met christenen over heel de wereld,
- **samen** in je eigen gemeente.

Ik zal daarbij ook telkens een lijntje trekken naar de studie hier aan de universiteit.

Samen met de kerk van alle eeuwen

Met onze geestelijke groei **staan** we in een wijde ruimte, de ruimte van de kerk van alle eeuwen. **Wij** leven **vandaag**. En dat **màg**. Je hebt van God je eigen plekje gekregen. Je leeft niet in de wereld **van** keizer Constantijn of van **Karel** de Grote, van Calvijn of **van Abraham Kuyper**, maar anno nu, kort voor het jaar 2000, **nà** de Middeleeuwen, **nà** de Reformatie en **nà** de Verlichting, in de tijd van **satelliet** en computer, van **Michael Jackson** en **Party Animals**, van **Jeltsin** en **Arafat**, van **Kuitert** en **Packer**.

In **déze** tijd, in **déze** context, in **déze** wereld, staan we. En we **staan er** – met **Gods** hulp – **zélf vóór**. Je bent niet **klaar** als je het denkwerk en belijden en theologiseren van vorige generaties napraaten **en repeteert**. **Je kunt niet** volstaan met **steeds** maar verwijzingen naar het verleden te **geven**. De **kerk staat nooit** op de automatische piloot van **vroeger**.

Maar tegelijk moet ik zeggen: in onze geestelijke groei **moeten** we ons van de **kerk** der eeuwen, van vorige geslachten, niet losmaken. Het is heel belangrijk **om** de verbindingskanalen met het verleden open te houden. Het is goed als er een voortdurende wisselwerking is tussen óns vandaag en de brede schare christenen die **vóór** ons haar geloof **gestalte** gaf.

Dát is de mentaliteit die we proeven in de Bijbel. De Bijbel legt veel nadruk op de gemeenschap der heiligen. In de gemeenschap van de kerk profiteren **van** elkaars wijsheid, dat geldt niet alleen maar **tussen** mensen van nu en **van** nu, **maar** ook tussen mensen **van** nu en **van vroeger**. Overtuigingen en geschriften van vroeger hebben geen **automatische** meerwaarde. Je **zult** ze altijd moeten toetsen aan de **Schrift**. **Maar** wat door **Gods** Geest goed en vruchtbaar was, blijft van waarde.

Daarom **geven** we hier in Kampen onderwijs in de kerkgeschiedenis. Aan kortzichtige dominees hebben de kerken **geen** behoefte. We maken de studenten met opzet goed wegwijz in het verleden. Zodat ze als eigentijdse dominees straks tegelijk toch voeling kunnen hebben met de eeuwenoude kerk. Dat ze weten, waar **waardevolle** schatten te vinden zijn, juist met het oog **op** geestelijke groei **in onze** tijd. Dat ze **ook** weet hebben **van** heilzame wegen en van oude valkuilen die er zijn. En zodat ze op die basis goede geestelijke leiding kunnen geven in de gemeente **van** vandaag. Aansluiting **zoeken** bij de kerk der eeuwen, dat zal dikwijls een heilzame **correctie** geven op **je** eigen denken. Als je een groter geheel overziet, zie je beter je eigen positie,

zie je beter hoe de dingen wel en niet moeten.

Er zijn bijvoorbeeld in onze eigen traditie eenzijdigheden. Daarom moeten **we** die traditie nooit tot **norm** verheffen. Altijd moeten we **ons** denken weer opfrissen en vernieuwen door te putten uit de leven-de **bron**, de Heilige Schrift. De **kerkgeschiedenis kan ons helpen** om ook op andere lijnen te letten dan die al in ons traditie-pakket zitten.

Maar tegelijk **moeten** we **ook** niet de **vrijgemaakte traditie afschrijven** en over 'de winst van de **Vrijmaking**' alleen nog maar spottend spreken. Want die **episode** in Gods geschiedenis met zijn kerk, heeft haar eigen waarde. En houdt haar waarde ook voor de toekomst. Wij **willen** in Kampen predikanten opleiden die de **kerk** kunnen helpen bij het evenwichtig koers houden, mee op basis **van hun kennis van de kerkgeschiedenis**. Laten we bidden om, en **werken** aan geestelijke groei vandaag, in gemeenschap met de **kerk der eeuwen**. In dankbare aansluiting. Putten uit waardevol erfgoed van **vele eeuwen**, uit **het** werk van **Augustinus, Luther, Calvin, Voetius, Jonathan Edwards, Kuiper** en wat er verder volgt. Positieve aansluiting bij het goede **wat** God in vroeger tijden gaf. Het kan er niet **zonder**. Want **groeien** doe je samen. **Samen** met de kerk der eeuwen.

Samen met christenen over heel de wereld

Groeien doe je samen met alle heiligen, met christenen over de hele wereld, samen met **de** katholieke **kerk**. De **kerk** is immers niet **alleen** eeuwenoud. Ze is ook wereldwijd. Wereld-kerk, over heel de wereld verspreid. Dat is nou zo prachtig in het werk van **onze** Here, dat Hij niet aan een bepaald land of een **bepaalde** cultuur gebonden is! Als de Here God **zijn** kerk wereld-kerk laat zijn, dan **vraagt** dat **van** ons **ook** een katholieke mentaliteit. Goed gereformeerd is goed katho-

liek. We moeten **ons** begrip van **God** en van zijn Woord niet opsluiten **binnen** de grenzen van onze cultuur, ons kleine volkje, onze specifieke **traditie**. In de openbaring **van** onze God is immers een geweldige breedte en lengte en hoogte en **diepte**. Ik **denk** aan Ef. 3 : 17-19: je kunt die liefde en **volheid** van God alleen vatten **samen** met alle **heiligen**. Er is in Hem een **voiheid van** leven, een schat aan **heilsgeheimen**. En zijn Woord is zo'n rijke **goudmijn**, dat je daar tekens **nieuwe** aspecten en accenten in **ontdekt**. Je hebt er elkaar bij nodig. Katholiek christen zijn betekent, dat je je volledig bindt aan het **Woord van God**. De katholieke ruimte **van** de kerk is niet wijder en niet elastischer dan de ruimte van de **Schriften**. Maar dan vervolgens **ook** je oren en ogen open naar alle kanten! Wees maar blij met de **communicatie-mogelijkheden** die er vandaag zijn, waardoor de **geestelijke rijkdom** uit verre landen **ook** ons ten goede kan komen. Wat betekent dat **voor** onze situatie vandaag? Ik noem twee dingen. Aan de ene kant mogen we niet eenkennig zijn. Laten **we** **vrijmoe-**dig een oecumenische **kerk** **zijn**. Waarom zouden we **alles** wat **niet direct** uit onze eigen kring komt, met taaie **argwaan** tegemoet treden? Dat is **geen** katholieke houding. Laten we **onbekrompen** profiteren **van** wat er elders in de wereld door christenen uit de Schriften wordt opgediepten doorgedacht. Als iemand door het lezen van Engelse of Amerikaanse boeken opgebouwd wordt in het ware geloof, laten we daar **dan** de Here voor danken. Daar is niets mis mee. God **heeft** ons niet **voor** niets in een wereldkerk een plaats gegeven. Aan de andere kant is het **ook** niet goed, als **ons enthousiasme** over buitenlandse christenen en over het christelijk **denkwerk** van **anderen** een **exclusieve trek** gaat krijgen, alsof het ware licht **eigenlijk** alleen bij **hèn** te vinden zou zijn. **Dan** **kom** je gauw in een sfeer **terecht** die al evenmin katholiek is.

Over en weer kunnen christenen uit Nederland en die uit andere landen elkaar leren, elkaar aanvullen, elkaar corrigeren, elkaar verrijken. Zulke oecumenischewisselwerking is iets **om** te bevorderen en dankbaar voor te zijn.

In die katholieke geest **willen** we hier in Kampen onze studenten opleiden. Onze studenten hebben met het oog **daarop**, in hun eerste jaar colleges waarin ze oriëntatie **krij-**gen op de **kerkelijke kaart** van de **wereld**. Zo **kunnen ze** oecumenisch leren denken. Een katholiek stukje studie!

Samen in je eigen gemeente

Geestelijke groei, dat is iets **dat** doe je samen in je eigen gemeente. Ik **denk** weer aan Ef. 4. **Vers** 16 **k-**schrijft de gemeente als een 'welsluitend geheel', een lichaam waarin alles aan elkaar vast zit en op z'n plek zit en door banden en **pe-**zen bijeen gehouden wordt, en **waarin** we **zó** samen **naar** Christus toegroeien.

De Here zet je in het netwerk van de plaatselijke kerk, met al haar plussen en **minnen**, haar ups en downs. Dat **netwerk** heeft een **cen-**trum in de samenkomsten **van** de gemeente. **Daar** vind je de **eerste** en **belangrijkste** middelen voor geestelijke groei: de **prediking** van het Woord, de **doop**, het avondmaal. En daaromheen andere middelen: samen de Bijbel lezen en bespreken, bijvoorbeeld. En **samen** de lof van **God** zingen, da's **ook** heel opbouwend.

Groeien doe je samen, altijd primair in je eigen gemeente. Dat betekent dat we onze gemeenten **mo-**len toetsen en **kwaken**, juist ook op dit punt: hoe draagt ons gemeentezijn met alles wat er gebeurt (preken, catechisaties, pastoraat, **bijbelstudie**, diaconaal **werk** etc.) bij aan het groeien naar **Christus** toe?

Die **vraag** mogen we **stellen** t.a.v. alle werk van dominees en ouderlingen. Die vraag mogen we ook stellen als het gaat om de **onderlin-**

N nieuw uitgekomen

ge omgang in de gemeente. Het moet ons echt een zórg zijn, als sommige hartelijk gelovige mensen het geestelijk klimaat in onze gemeente schraal vinden, als ze **hei** gevoel **hebben dat** ze er tekort komen, als ze klagen over het lage geestelijke gehalte van de gesprekken, de magere resultaten van **bijbelstudie**. Je hoort van hen dat ze boeken lezen en bijeenkomsten **bezoeken**, waar **ze méér** geestelijke verdieping en winst **uit meenemen** dan **die** ze in hun gewone gemeente ontvangen. Dat is een pijnlijke signaal.

Dan zijn we niet klaar **met te zeggen**: 'hier is je plaats'. Dan moeten we eerlijk de dingen onder ogen zien. Groeien doe je samen. Dus **neem** je het serieus als er oprechte kritiek komt van een broeder of zuster. Een predikant moet wel de **eerste zijn om zich af** te vragen: **waar** zit misschien het tekort in mijn preken? En de ouderlingen moeten volgen met de vraag; hebben onze **huisbezoeken** wel voldoende diepgang? Samen moeten we ons afvragen: is er bij ons **wel voldoende** gerichtheid op het hart van het kerk-zijn: de godsvrucht? En we moeten **ook** naar andere factoren kijken die de geestelijke groei **kunnen belemmeren**: te grote gemeenten, geijkte manieren van doen, onvoldoende **inzet om kerk voor** de wereld te zijn, **bijvoorbeeld**.

Juist als **we zó** eerlijk onszelf willen beproeven en **bekeren, mogen** we ook iets zeggen over de risico's van onvrede in de gemeente. Want het is niet in orde, als er **naast** het gewone gemeenteleven een apart **circuit** ontstaat, waarin mensen buiten **hun** eigen gemeente gaan 'bijtanken'. Natuurlijk houdt de gemeenschap der heiligen niet op bij de grenzen van de plaatselijke kerk. Het 'samen groeien' kan er ook zijn met mensen daarbuiten. Prima als je daar je dorp voor uitrijdt en ergens anders **christenen** ontmoet en met hen luistert en bidt en zingt.

Maar het mag niet concurrerend

gaan werken voor de opbouw en samenbinding in je eigen gemeente. Geen concurrentie, geen **elite-vorming**, geen groepsvorming, **geen links** laten liggen van de gewone gemeente. Want groeien doe je **samen, allereerst** daar waar de Here je een plek gaf; bij de broeders en zusters vlak om je heen.

Hier in Kampen willen we onze studenten (**bijvoorbeeld in** vakken als kerkrecht en **gemeentebouw**) leren om samenbindend in de **gemeente** te werken. Oog te hebben voor lacunes, voor fouten, **voor** gebreken in eigen functioneren en voor **structurele** groeistoornissen in de gemeente **als geheel**. **Als** God het **zegt**, kan daar een positieve werking **van** uitgaan, zodat we elkaar in de gemeente niet alleen uiterlijk vasthouden, **maar ook wezenlijk** elkaar verrijken, samen groeien in de liefde, naar Christus toe.

Tenslotte

Geestelijk groeien naar Christus, dat doe je samen.

Samen met de kerk **van alle eeuwen**.

Samen met **christenen** over heel de wereld.

Samen in je eigen gemeente.

Laat deze gezamenlijke geestelijke groei maar hóóg op onze agenda staan. Hier in Kampen. En thuis!

* Toespraak, gehouden op de Theologische Schooldagte Kampen, 25 september 1996.

Het 'technisch paradijs', om de gebrokenheid van heel de schepping, door dr. ir. E. Schuurman (bijzonder hoogleraar in de reformatische wijsbegeerte en lid van de Eerste Kamer voor de RPF).

Kok Voorhoeve, f 17,50 (70 blz.).

Neurolinguïstisch programmeren in bijbels perspectief, over beïnvloeding van de menselijke geest. Het betreft nummer 21 uit de serie Amersfoortse Studies. De auteur is drs. R.H. Matzken (directeur van de Stichting Bijbel & Onderwijs, docent aan de Evangelische Hogeschool).

Uitgeverij J.J. Groen en Zoon, f 19,95 (109 blz.).

Jaarboek 1996 van de Christelijk Gereformeerde Kerken in Nederland, onder redactie van dr. H. van der Schaaf, drs. J.C.L. Starreveld en ds. H.J.Th. Velema.

Uitgeverij D.J. van Brummen/Buijten & Schipperheijn, f 16,50 (320 blz.).

Informatieboekje 1996 voor de Nederlands-Gereformeerde Kerken, onder redactie van drs. H. Algra. Buijten & Schipperheijn, f 16,90 (263 blz.).

GOD ZIEN

IN HET OUDE TESTAMENT

Schriftstudie

In deze tijd kunnen wij God niet zien', denken veel mensen vandaag. Contact met Hem, bidden, is een probleem geworden. We zijn daar niet immuun voor. We kunnen er moeite mee hebben dat we God niet zien. Niettemin spreekt de Bijbel over het zien van God. God kan door ons worden gekend! Mensen in de Bijbel horen zijn stem. Hij spreekt via mensen. Daar heeft het zien van God alles mee te maken.

In dit artikel wil ik iets opmerken over het zien van God in het Oude Testament. In een tweede artikel gaat het over het zien van God in de nieuwtestamentische bedeling. Ik hoop af te sluiten met een artikel over het zien van God in de toekomst.

God verschijnt

De HERE verschijnt aan Abraham, Isaak en Jakob (zie o.a. Gen. 12 : 7; 26 : 2; 35 : 9). Hoe God verschijnt, wordt meestal niet gezegd. Zelfs als wij lezen dat Jakob, in zijn droom te Betel, God bovenaan een trap ziet staan, komen wij niet te weten hoe de HERE God eruit zag (Gen. 28 : 13). Enkele keren verschijnt God in de gestalte van een man. Zo bezoekt Hij Abraham (Gen. 18 : 1vv) en worstelt bij de Jabbok met Jakob (Gen. 32 : 24vv). In zulke gevallen heet de HERE ook wel de Engel van de HERE of de Engel van God (vgl. Gen. 21 : 17; 31 : 11; Hos. 12 : 5). Ook verschijnt God in de vorm van

een rokende bakoven aan Abraham (Gen. 15 : 17) en in een brandende struik aan Mozes (Ex. 3 : 2vv). Vanaf de nacht waarin Israël Egypte verlaat verschijnt God in een wolk. Overdag is het een gewone wolk. 's Nachts is te zien, dat er binnenin de wolk een vuur brandt. Deze wolk wordt ook wel de heerlijkheid van & HERE genoemd (vgl. Ex. 16 : 10; 40 : 34vv). In feite wordt Gods heerlijkheid door de wolk omhuld. Aan Mozes, Aäron, Nadab en Abihu en 70 oudsten laat God zijn voeten zien¹, die als het ware op het hemelgewelf rusten (Ex. 24 : 10). Veel later ziet Jesaja de zomen van het kleed van God de tempel vullen (Jes. 6 : 1). Ezechiël ziet eveneens iets dat lijkt op de hemelkoepel. Hij ziet daarboven een troon en op die troon Iemand die op een mens lijkt. We zien: God heeft in het verre verleden regelmatig contact gezocht met mensen en met zijn volk Israël. Hij deed dit om hun iets te zeggen, over Zichzelf en over hen. Voordat Hij sprak of wanneer Hij begon te

spreeken, merkte men dat Hij er was. God heeft dit ook voor ons laten vastleggen. Zo weten wij vandaag, dat de HERE zelf contact met mensen zoekt en legt. In de manier waarop Hij dit doet maakt Hij verschillende dingen duidelijk over Zichzelf. Hij presenteert zich als de God die dicht bij de mensen betrokken is en daarom zelfs als mens verschijnt (Gen. 18 : 1vv). Hij is dan zijn eigen boodschapper? Verder laat Hij zich zien als de Almachtige, die ver verheven is boven alle koningen van de wereld (Ex. 24 : 10vv). Hij is de God die door zijn macht de vijanden van zijn volk vernietigen kan en zal (Gen. 15 : 17, 19vv), maar die met diezelfde macht zijn eigen volk geen enkel kwaad doet (Ex. 3 : 2vv). Wat God bij zijn verschijningen zegt, maakt deze dingen duidelijk (zie bijv. Gen. 18 : 10a en Ex. 3 : 7vv).

Het hoogtepunt op de Sinaï

In het Oude Testament heeft God met Mozes verreweg het meeste contact. Dat valt vooral op gedurende de periode waarin Israël bij de Sinaï gelegerd is. In die tijd is Mozes in ieder geval tweemaal veertig dagen op de berg bij God (Ex. 24 : 18; 34 : 28). God heeft met Mozes ook het meest direct contact. Ook wanneer Mozes niet op de berg is. In de tent der samenkomst die buiten het tentenkamp staat, spreekt God met Mozes van aangezicht tot aangezicht, als met een vriend (Ex. 33 : 7vv). Van dromen en gezichten maakt de HERE dan geen gebruik. Mozes ziet een gestalte en hij hoort die gestalte spreken (Num. 12 : 6vv). Zo rechtstreeks

spreekt **God** alleen met hem.

Toch gaat daar nog iets bovenuit. Bovenop de Sinaï laat de **HERE** God aan Mozes zijn heerlijkheid zien. Mozes **vraagt** hierom, nadat hij al met **Aäron, Nadab, Abihu** en de 70 oudsten Gods voeten op het hemelgewelf zag **rusten** en nadat hijzelf veertig dagen in de **wolk** bij God is geweest (Ex. 33 : 18). De verschijning van Gods heerlijkheid houdt **dus ook meer in** dan **wat** Mozes **toen** ervoer.

Bovenop de Sinaï, op de plek waar de wolk de berg raakt, moet Mozes in sen **rotsholte** gaan staan. Dan gebeurt het: de **HERE God** gaat voorbij. In het voorbijgaan bedekt God met zijn hand **Mozes'** gezicht. Als Mozes weer kijken **kan, ziet** Hij Gods **rug**. God verschijnt hem dus in de gestalte **van** een man. Blijkbaar schittert deze gestalte bovenmate. Want als **Mozes van** de berg afkomt, glanst zijn gezicht zo, dat de Israëlieten er niet naar **kijken** kunnen (Ex. 34 : 29vv). Wij krijgen de **indruk**, dat dit een behoorlijke tijd voortduurde. **Deze keer** keek Mozes niet op tegen de troon van **God** (Ex. 24 : 10vv) en **ook** zag hij niet slechts **een** gestalte. Hij zag een buitengewoon schitterende gestalte.

Deze verschijning **gaat** samen met het spreken **van** God. In het voorbijgaan **zegt** Hij luid, **wie** Hij is. Hij is de **HERE HERE, God, barmhartig** en genadig, lankmoedig, **groot van goedertierenheid** en trouw (Ex. 34 : 6, 7).³ De betekenis is duidelijk. Juist nu **kont** de almachtige God heel dichtbij en via Mozes toont Hij straks ook aan **braël** iets van zijn **goddelijke** glans. Dit heeft alles **te** maken met **zijn** grote barmhartigheid en **trouw**. Een beter bewijs dat Hij toch met Israël mee zou gaan, had God aan Mozes niet **kunnen** geven (vgl. Ex. 33 : 12vv).

Mozes heeft een **bijzonder** voorrecht genoten. Het is geen **wonder**, dat aan het einde van Deuteronomium (34 : 10) staat, dat er in **Israël** geen profeet meer is opgestaan zoals hij. En in 2 Korintiërs 3 staat,

behalve dat het Oude Verbond meer is dan het Nieuwe in eik geval ook dat dit Oude Verbond met heerlijkheid gepaard ging.

Vandaag krijgen veel mensen maar moeilijk contact met God. Maar blijkbaar was er wat dit betreft heel lang geleden al veel mogelijk. Dat kan dus, dat **een mens** veel **van** God ziet **en** ook daardoor veel over Hem te weten komt.

Schaduwen

In het Oude Testament hadden veel mensen en had een heel volk tamelijk intensief contact met God. Maar over dat contact valt een donkere schaduw.

In Betel beeft Jakob over al **zijn** leden, als hij 's morgens vroeg beseft dat in de afgelopen nacht God zelf **aan** hem verschenen is (Gen. 28 : 16, 17). Als hij jaren later terugkeert en bij de Jabbok een nacht lang worstelt met een onbekende man, constateert hij de volgende morgen verwonderd, dat hij **God** gezien heeft, van aangezicht tot aangezicht, en toch in leven is gebleven (Gen. 32 : 30).

Als Mozes bij de brandende braamstruik beseft, dat God aan hem verschijnt, **omhult** hij zijn gezicht (Ex. 3 : 6). Veel **later** doet Elia hetzelfde, als hij in het **Sinaïgebergte** een grot verlaat om God te ontmoeten (1 Kon. 19 : 13).

Bij de Sinaï zegt God zelf tegen Mozes, dat **hij** zijn aangezicht niet zal zien, want dat hij dan niet in leven zal blijven (Ex. 33 : 20).

Gideon en de **toekomstige** vader van Simson schrikken, als zij ontdekken dat zij de Engel van de **HERE** hebben gezien (Richt. 4 : 22 en 13 : 22).

Al deze formuleringen doen denken aan **een** Oosters koning die absolute macht bezit: een rechtstreekse **confrontatie** met hem kan de dood betekenen (vgl. Ex. 10 : 28; Ester 6 : 16). Blijkbaar zou het **ook** Mozes' dood zijn geweest, wanneer hij bovenop de Sinaï het schitterende gezicht van **God** zou hebben gezien.

Alleen, wanneer je iemand **slechts** heel even **op** de mg ziet, is dat niet echt een elkaar zien. Zo ontbreekt **ook** aan de ontmoeting tussen de **HERE** en Mozes iets essentieels. Mozes **ging** er van tevoren **ook** vast niet vanuit, dat **hij** God alleen maar even van achteren **zou** mogen zien. Wat is de reden **van** de schrik van Jakob, Gideon en Manoah en van de voorzorg van Mozes en **Elia**?

Als we het **nog** niet aanvoelen, maakt Jesaja het ons in elk **geval** duidelijk. 'Wee **mij**', zegt **hij**, 'ik ben een man, onrein van lippen, – en mijn ogen hebben de **HERE** der heerscharen gezien' (Jes. 6 : 5). Hij en wij hebben **alle** reden om bang te **zijn** voor de blik van God. Contact **van mensen** met God is mogelijk. Al **vele** eeuwen geleden waren er ontmoetingen met Hem waar wij met **verwondering** over lezen. Maar het belangrijkste ontbrak. God kijkt de mensen niet aan! Zo blijkt die opmerking dat God met Mozes van aangezicht tot aangezicht **sprak** (Ex. 33 : 11) toch zijn beperkingen te hebben. In **vergelijking** met **andere** profeten, met wie God alleen indirect contact heeft, door middel van **dromen** en visioenen, is Mozes een uitzondering. Hij hoort een gestalte spreken. Maar het schitterende gezicht mag hij niet zien.

Hierin Ligt voor ons een les (vgl. art. 25 **NGB**). Als iemand vandaag moeilijk contact kan krijgen met God, ligt dat niet **aan God** maar **aan** hemzelf. **Hij** wil niet met een **toornend** God worden **geconfronteerd**, **zèlfs** al kan die **toorn** dankzij Jezus **Christus** worden gestild. De moeite van het contact leggen met **God** heeft alles te maken met het ontkennen van zijn rechten. Wie iemands **rechten** schendt en dit **niet** erkennen wil, ontwijkt hem. We **komen** hier in het volgende artikel op **terug**.

Uitzicht

Toch is er uitzicht op een betere tijd. Waarom zou God anders

Mozes toestaan Hem van achteren te zien? Waarom zou Hij anders uitroepen, dat Hij barmhartigen genadig is, iankmoedig en groot van goedertierenheden **trouw** (Ex. 34 : 6)? Van **dit** uitzicht getuigen Job (19 : 26) en David (Ps. 17 : 15). Over die betere tijd **hoop** ik **de volgende week** te **schrijven**. **Het is de**

tijd van het **nieuwe** Verbond, **waar**-in wij vandaag leven.

¹ In dit artikel sluit ik mij aan bij **Q** reële manier waarop de **Bijbel** de verschijningen van God beschrijft. Voor wat betreft een taxatie hiervan verwijst ik graag naar N.H. Gootjes, *De geestelijkheid van God*, Franeker: Wever, 1984, die zelf weer verwijst naar veel andere literatuur.

² In *De Reformatie* 48 (1972/3) 269vv schreef H.J. Schilder vier inzichtgevende artikelen over de Engel des. —

³ Joh Calvijn, *Verklaring van de Bijbel. Harmonie van de laatste vier boeken van Mozes* [vert. J. v.d. Heuvel], III, 209 zegt dat het voornaamste in de stem gelegen heeft, omdat het ware kennen van God **meer** door de oren dan door de ogen verkregen wordt.

Ad Vlot

HET 'TECHNISCH PARADIJS'

B boekbespreking

Sinds m'n twee dochtertjes in het TU-lab zijn geweest, waar ik **m'n** dagen slijt, en daar de stukken vliegtuig hebben gezien die dienen als studie-objecten **voor** studenten, denken ze dat ik onze boterhammen verdien met het **bouwen** van viliegtuigen. Ze vragen **daarom** geregeld wanneer die stukken vliegtuig nou eindelijk eens af zijn. Ik vrees dat ik niet kan blijven verhullen, dat ik met m'n linkerhanden nog geen schroefje van een vliegtuig **kan** aandraaien en slechts in theorie weet hoe zo'n ding in elkaar zit. En **het** is zelfs **nóg** erger. De wetenschappelijk-technische kennis die **ik** bezit, beslaat slechts **een** fractie **van** alle **terreinen** die samen nodig zijn om zo'n complex apparaat te kunnen maken. Ik ben **een leek** als het gaat om aerodynamica, **besturing**, motoren, **elektronica**, etc. In feite weet ik heel veel over bijna niets.

Met dit verhaal raken we de kern van de kracht van de moderne techniek, en tevens haar zwakheid. Techniek is bijna zo oud als de mensheid, maar wordt de laatste **eeuw** wetenschappelijk ontwikkeld. Dat gebeurt door de techniek op te delen in **afzonderlijke** terreinen, waarop vervolgens de wis- en natuurkunde worden losgelaten. Het kwetsbare punt **van** deze methode is, dat de theoretische kennis **van** alle terreinen uiteindelijk **sa-**

men tot een werkend apparaat moeten komen. En verder dat dit apparaat in een wereld moet functioneren die rijker is dan de wiskunde theoretisch kan becijferen. Om een apparaat vanaf de startbaan van de wetenschap te laten opstijgen en te laten landen in de realiteit, is theoretische kennis **niet** voldoende. Er komt creatief **gevoel** (wat wel en niet **kan**) en ethisch verantwoordelijkheidsbesef (wat wel en niet **mag**) bij kijken.

Daar schort het nogal eens **aan**. De mens heeft met zijn theorie techniek in het leven geroepen die in de realiteit spanningen en ontwrichtingen veroorzaakt. Planten en dieren leggen massaal het loodje. De informatiemaatschappij maakt mensen tot nummers. Omdat we met de wetenschappelijk-technische methode niet alleen technische maar alle problemen in de maatschappij te lijf gaan, zijn de gevolgen niet te overzien. Schuurman noemt in zijn boekje Het 'technische **paradijs**' dit streven het '**technicisme**'. **Van** dit **werk** verscheen onlangs een tweede druk. Technicisme is volgens Schuurman de afgod **waar** de hedendaagse mens zijn heil van verwacht. **Schuurman** wil hiermee niet de techniek afkeuren, zoals **men** hem **wel eens** verweten heeft. Hij doelt met 'technicisme' op **een eigenmachtige** houding waarin de mens de wereld om hem heen af-

breekt tot afzonderlijke, 'neutrale' **terreinen** die vervolgens theoretisch en wetenschappelijk kunnen worden beheerst. Vaak vergeet men hierbij het theoretisch karakter van de wetenschap.

De diepe crisis **waar** onze maatschappij momenteel mee te kampen heeft, is volgens **Schuurman** te wijten **aan** de vertechnisering. De moderne mens **gaat** alle afzonderlijke terreinen van de maatschappij met de wetenschappelijk-technische methode te lijf. Op **alle** losse gebieden **komen onderzoeksrapporten** tot stand met veel cijfers die '**beleidsinstrumenten**' aanreiken **om** problemen op te lossen. De aanpak is meestal puur materialistisch en het zicht op de samenhang en op ethische **normen** is **vaak** zoek. Schuurman analyseert niet alleen de geestelijke achtergronden van de crisis **van** onze cultuur. Hij laat **ook** het bijbels licht schijnen over onze positie als christenen. Het beknopte boekje js aan te raden voor iedereen die diep wil graven naar de geestelijke wortels van de problemen van onze tijd.

Dr. ir. E. Schuurman, *Her 'technische paradijs' - om de gebrokenheid van heel de schepping*, Kampen, Kok Voorhoeve, 2e druk, 1996, 70 pag.

EVANGELISATIE: EEN LEVENSHOUDING

Inge Pauw-Olde

E evangelisatie en zending

Twintig jaar geleden zag de basiscursus evangelisatie het licht. Een toerustingscursus die de deelnemers laat inleven in hun opdracht tot evangeliseren en die tegelijkertijd praktische handreikingen doet. Laagdrempelig, voor alle gemeenteleden van jong tot oud. Evangelisatie & niet iets alleen voor liefhebbers. We zijn er steeds meer van doordrongen geraakt dat het ieders roeping is. Evangeliseren is niet langer een activiteit maar een levenshouding.

Kerkelijke bepalingen herzien

De synode van Kampen in 1975 heeft een belangrijke impuls gegeven aan het evangelisatiewerk. Tot die tijd waren er regels van kracht van de synode van Utrecht uit 1923. Die stelde dat '...de opzettelijke Evangelisatiedient uit te gaan, voor het minst te staan onder leiding van den Kerkeraad'. Een strakke binding dus aan de kerkenraad. Maar even verderop stelt de synode dat het verkrijgen van materiaal ten behoeve van Evangelisatie en overleg tussen instanties '...overgelaten kan worden aan de verschillende verenigingen op Gereformeerden grondslag die in deze richting werkzaam zijn'. Deze regels lieten onvoldoende tot hun recht komen dat de opdracht tot evangeliseren voor elke gelovige geldt. Tijdens de synode van 1975 te Kampen maakten veel afgevaardigden dan ook bezwaar tegen deze formuleringen. De synode concludeerde 'dat in deze uitspraak tekort

gedaan wordt aan de roeping van de gemeenteleden in de evangelisatie-arbeid...'. De synode legde vervolgens nadrukkelijk de verantwoordelijkheid bij de kerkenraad om alle gemeenteleden op te roepen hun roeping tot het uitdragen van het evangelie waar te maken.

Start van Evangelisatie-cursussen

De vereniging Evangelisatie & Rekreatie bestond toen al en had veel activiteiten in de zomermaanden. Wel was er behoefte aan toerusting. 'Er moest iets gebeuren voor die mensen. De tijd was er rijp voor', herinnert D.J. Klammer uit Rotterdam zich, initiatiefnemer tot de basiscursus evangelisatie. 'Er bestond al een cursus voor zendingen en E&R deed het verzoek of evangelisatie daar ook in meegenomen zou kunnen worden. Toen is bij mij het plan gerijpt om een cursus op poten te zetten, speciaal over evangelisatie. Ik ben eerst maar eens gaan kijken

bij de Navigators (een interkerkelijke evangelisatie-organisatie). Daar werd ik op een zaterdag ontvangen door aardige juffrouwen en neergezet aan een tafeltje met een kopje koffie erbij. Al gauw drong de vergelijking met een mijnencursus zich aan mij op die ik in dienst had gevolgd. Zo gevaarlijk als de mijnen waren, zo gevaarlijk waren hier de ongelovigen. Er was geen tijd voor het onderlinge gesprek en dat ervoer ik als een zwakte in die cursus.

In onze cursus moest er tijd ingeruimd worden voor het uitwisselen van ervaringen, omdat daar ook een stuk motivatie van uitgaat. Samen met mijn broer, ds. J. Klammer, net terug uit Irian Jaya, heb ik toen een opzet gemaakt voor de cursus en daar schrijvers bij gezocht.' In grote lijnen heeft de basiscursus evangelisatie nog steeds dezelfde opbouw als toen. Wel is zij al een aantal keren herschreven. Zo zal ook volgend jaar een vernieuwde basiscursus verschijnen. Toen, in 1976, vond de cursus plaats in vijf gemeenten. Sindsdien zijn er elk jaar zo'n vijftien cursusplaatsen waarvoor zich in totaal ruim 300 gemeenteleden opgeven. In al die jaren hebben zeker 6000 gemeenteleden zich kunnen toerusten als het om evangelisatie gaat.

Gemeenteopbouw

'Er was behoefte aan onderbouwing', legt Klammer uit. 'Ervaring ontbrak nog en er was een stuk onderlinge motivatie nodig. Maar als mensen door de Geest bewogen zijn, komt de rest vanzelf, zeg ik erbij. Tegenwoordig kijken we daar misschien precies andersom tegenaan. Als je maar een cursus gedaan

hebt, dan raak je wel **bewogen**... Maar **zo werkt** het niet, ik geloof nog steeds dat de Geest ons de weg wijst. Wat niet wegneemt dat je de hulpmiddelen **moet** gebruiken die je aangereikt **krijgt**. Maar ik blijf erbij dat je mensen niet **kunt** motiveren door **een** cursus. Het bouwen **aan** de motivatie zal toch in de **gemeente** moeten gebeuren. Het meeste houvast in **de toekomst** ligt **wat** mij betreft in de aandacht voor gemeenteopbouw.'

Klamer zit hiermee op **één** lijn met dr. M. **te Velde**, hoogleraar **gemeenteopbouw** aan de Theologische **Universiteit**. Te Velde is van **mening** dat het toerusten van gemeenteleden in de eerste plaats moet gebeuren met de **gewone** middelen waarover de kerk beschikt, wals de prediking, het onderricht en het gebed. 'Ik maak me wel eens zorgen over het risico dat onder **ons** veel georganiseerd wordt aan **evangelisatieactiviteiten**, maar dat het daarin blijft hangen. Met het aanleren van **gespreksvaardigheden** zijn we er niet. We zullen iets moeten **uitstralen** **aan** geloof en liefde.'

Volgens Te Velde zal de **toerusting** van **gemeenteleden** **geïntegreerd** **moeten** worden in het **gewone** **gemeenteleven**. 'De **attitudevorming** is heel belangrijk en die vorm je niet **door** op een **cursus** **te** gaan. In de prediking zouden we meer **aandacht** moeten **besteden** aan de missionaire invalshoek. Wij weten veel over de **gereformeerde** leer, maar leren we onze catechisanten **ook** hoe zij dat naar buiten moeten brengen? We moeten creatiever, vindingsrijker omgaan met het **evangelie** in **onze** directe omgeving. **Hoe** kijken wij naar **onze** burens, bijvoorbeeld. Besef je dat het mensen zijn **waarmee** het niet goed gaat als zij de **Here** niet **kennen**? Als je **alleen** **maar** iets **zegt** van iemands **gewoonte**, komt dat al **gauw** moraliserend over. We zullen **moeten** **zoeken** naar **manieren** om iets **te zeggen** over het evangelie zonder **prekerig** **te** zijn.'

Zelf verwacht de **hoogleraar** veel van **de** directe contacten tussen

mensen. 'Er is vertrouwelijkheid nodig om tot een diep gesprek **over** het geloof te komen. In de **omgeving** van mensen, de buurt of het werk, zijn er genoeg kansen om tot een gesprek te komen.' Te Velde maakt nog een kanttekening bij **alle** cursussen die het gereformeerde **kerkvolk** aangeboden worden. 'Ik zie **geen** dilemma tussen **attitudevorming** en cursussen, maar je moet zowel het **één** als het **ander** in huis hebben. Het is goed dat de **gemeente** toegerust wordt, maar het **moet** niet blijven steken in de **vorm**. De inhoud moet gebaseerd zijn op een **hartelijke** verbondenheid met de Here Jezus.'

Piekervaringen

S. Wijma, docent bij de basiscursus evangelisatie en werkzaam bij het Gereformeerd **Vormingsinstituut**, bevestigt dat er de laatste jaren meer aandacht is gekomen voor **wat** hij 'relatie-evangelisatie' noemt. 'Wat heb ik **te** **zeggen** over mijn geloof in contact met anderen? Dat is de vraag die steeds meer **kerkmensen** zichzelf **stellen**. **We** vinden het echter moeilijk ons geloof in **onze** directe omgeving uit **te** dragen. **Evangelisatiecursussen** inclusief **gesprekstechnieken** zijn dan ook geen overbodige luxe. Het is niet voor niks dat mensen zich opgeven voor **huis-aan-huis-evangelisatie** op het moment dat het in een andere wijk aan **de** orde is. In de cirkel dicht om ons heen wordt het minst geëvangeliiseerd.' **Wijma** is na 19 jaar als docent nog steeds enthousiast om de cursus te geven. 'Ik vind het heerlijke ervaringen. Je hebt met gemotiveerde mensen te maken en op zo'n **cursus** ervaar je **hoe** machtig het is om met elkaar te spreken over je Heiland. **Door** de openheid die er op zo'n cursusavond is, beleef je veel **aan elkaars** geloof en dat sterkt je. Het blijft wel moeilijk die **piekervaringen** van de cursus door te geven aan de rest van de gemeente.' Dat er onder gemeenteleden nog steeds **schroom** is om over het geloof te

spreken, houdt **Wijma** bezig. 'We zijn er wel van overtuigd dat we kind **van** God zijn en we willen anderen daarin laten delen, maar toch zetten **we** dat niet om in een **be**paald gedrag. We hebben te veel last **van** onze vooroordelen. Die zijn in al die jaren dat ik de cursus geef eigenlijk niet veranderd. "Als ik vertel dat ik **christen** ben, krijg ik het moeilijk", denken veel gelovigen blijkbaar. Het **zou** niet aan iedereen gegeven zijn om te evangeliseren, je **zou** er een speciale **gave** voor moeten hebben. We vinden het ook bedreigend om ons kwetsbaar **op** te stellen. Er is angst voor vijandigheid. Dat is **ook** waar jongens altijd tegenop zagen als ze in dienst moesten. Dat je **gehaktbal** van je bord **gepikt** wordt, als je eerst voor je eten bidt. Dat gebeurt, natuurlijk, maar je **ontmoet** ook respect als je open voor je geloof uitkomt.'

Een cursus doen is **niet** voldoende om van je vooroordelen en je **schroom** om **te** evangeliseren af **te** komen. Dat **ziet** **Wijma** **ook** wel. Toch vindt hij evangelisatiecursussen **noodzakelijk**. Hij is betrokken geweest bij de ontwikkeling van vervolgcursussen die dit jaar voor het eerst aangeboden worden door het **Landelijk** Verband voor **Evangelisatie**. 'Mensen merken wel **op** als ze een cursus doen dat **ze** niet de **enigen** zijn die **schroom** hebben. Dat geeft al een stukje **ruimte**. Er is nogal wat valse schaamte in **onze kerk** om over **ons** geloof te spreken. Als **we** onder **elkaar** al niet vrijmoedig over ons geloof kunnen spreken, **hoe** moet **dat** dan in een gesprek met andersdenkenden. Als we onze moeiten en ons geloof met elkaar delen, **kunnen** we voor **onszelf** en voor **elkaar** gaan bidden. Dat geeft openheid. Dat is ook de **waarde** van evangelisatiecursussen.'

Moedwillige actie

De **techniek** van het **evangelisatie**-gesprek aanleren en **vooral** **ook** de concrete inhoud ervan oefenen, kan een waardevol hulpmiddel

N nieuw uitgekomen

Het eerste boek Samuel; Deel I; Hoofdstuk 1-15, besproken door **M.R. van den Berg** (Ned. Geref. predikant te Utrecht). De ondertitel van het boek luidt: Opkomst en fiasco van een messiaans koningschap. Buijten en Schipperheijn, f 2190 (139 blz.).

2 Korinthe VII-XIII, deel 2. De auteur, ds. C. den Boer (Ned. Herv.), geeft uitleg en maakt praktische toepassingen voor het leven van alledag. Het boek is geschikt voor gebruik in bijbelgespreks- en studiegroepen. Kok Voorhoeve, f 34,90 (231 blz.).

Uit de serie Theologische Verkenningen, deel 16: Bijbel en kind. De bundel staat onder redactie van A.G. Knevel. Verschillende auteurs belichten vanuit allerlei gezichtspunten de christelijke opvoeding en geloofsoverdracht. Kok Voorhoeve, f 24,90 (163 blz.).

Opvattingen in de Gereformeerde Kerken over het Jodendom, 1896-1970, door G.J. van Klinken. Met deze dissertatie verkreeg de auteur de titel van doctor in de godgeleerdheid aan de Theologische Universiteit van de (syn.) Geref. Kerken in Nederland te Kampen. Uitgeverij Kok Kampen (689 blz.).

De Gemeenschap der Heiligen, over kerk en gezag bij Presbyteriaanse en Separatistische Engelse Puriteinen 1570-1593. Geschreven door dr. S. Paas, die op dit proefschrift promoveerde aan de Theologische Universiteit te Apeldoorn. Boekencentrum, f 62,50 (430 blz.).

zijn in het contact met andersdenkenden, is de mening van drs. C.J. Haak, docent missiologie en evangelisatie aan de Theologische Universiteit in Kampen. Haak vindt de definitie van evangelisatie als het verbreiden van het evangelie te breed. 'Evangeliseren is: mensen concreet aanspreken om te buigen voor Christus en hen wijzen op de consequenties daarvan. Kortom, een moedwillige actie van een christen om een ander te bewegen.' Haak ziet er dan ook niet tegenop om gesprekstechnieken te zetten als het gaat om het toerusten van gemeentelieden. 'Ik schat de waarde van evangelisatiecursussen hoog in. Maar je moet natuurlijk niet blijven hangen in de techniek. Je moet het doel voor ogen houden. Je kunt een gesprek ook inhoudelijk oefenen, dan heb je dat parcours al eens gelopen. Mensen die al jaren preken horen, bedanken voor evangelisatieactiviteiten met het excuus: 'Ik weet niet wat ik moet zeggen...' We kennen wel de catechismus uit ons hoofd, maar kunnen die kennis in een gesprek niet gebruiken. We worden niet getraind. We hebben nooit geleerd te praten met mensen die niet geloven. Ons eigen geloofsgetuigenis gebruiken we niet; we kunnen vaak niet onder woorden brengen waarom we geloven. Het moet ons gevraagd worden, zodat we het ons bewust worden. We moeten onszelf de vraag naar ons geloof stellen, ons hart laten spreken. Dat moeten we oefenen, ook al zien we er tegenop.' Volgens Haak ligt de eerste winst van een evangelisatiecursus bij de cursist zelf. 'Laat de Bijbel tot je hart spreken. Als je zo met de Bijbel omgaat, lees je de teksten anders. Omdat je ze kunt gebruiken in je eigen leven. Je gaat gericht naar de kerk. Je ziet de glans van een bijbeltekst in je eigen leven opbloeien. Daar kan een ander ook wat mee...'

Indringende vragen

K. Smit volgde de basiscursus

evangelisatie twee keer. 'Ik had het idee dat ik te weinig zicht had op de mogelijkheden, zowel in de kerk als mijn eigen mogelijkheden. Mijn visie op evangelisatie is ook veranderd door de cursus. Ik had toch altijd het idee dat evangeliseren iets was voor mensen die in een commissie zaten omdat zij speciaal geschikt waren bevonden. Nu weet ik dat het een gemeentetaak is.' Voor Smit was het belangrijk dat de cursus in zijn eigen gemeente werd gegeven, zodat er gerede kans was dat er naderhand iets van zou blijven hangen. In beide gemeenten waar Smit de cursus volgde, zijn er inderdaad activiteiten ontplooid. 'Maar ik zeg erbij dat het nut van zo'n cursus niet alleen in de activiteiten zit, maar juist ook in het open over je geloof praten. De docenten stellen indringende vragen waardoor je de vraag naar je eigen geloofsbeleving niet uit de weg kan gaan. Ik bleek ook een te eenzijdige blik te hebben op andersdenkenden. Ik zag ze als buitenstaanders en tegenstanders, waartegen je je moest verdedigen. Dat vooroordeel is, denk ik, in mijn jeugd gevormd toen ik het inderdaad moeilijk kreeg met jongens uit de buurt, omdat ik geloofde. Nu heb ik, mede door de cursus, maar ook doordat je ouder wordt, een andere visie op mensen. Ik zie hen als schepselen van God die Bij ook oproept om in Hem te geloven. Contact leggen en over je geloof praten met andersdenkenden vind ik nog steeds moeilijk, maar ik sta er nu meer open voor. Ik wil prima kunnen leven met alleen contacten met gereformeerden. Maar nu ben ik me bewust van dat ik mensen wil bereiken, stel ik me anders op. Ik ben inmiddels tweemaal verhuisd. De laatste keer hebben wij ons bewust open en gastvrij naar de buurt opengesteld, omdat je iedereen wilt laten delen in de rijkdom van het geloof.'

I. Pauw-Oldé is coördinatrice van de werkgroep Basiscursus Evangelisatie van het Landelijk Verband van Evangelisatie-Arbeid. Zij is 'free-lance' journaliste.

WEGWIJS IN RELIGIEUS EN LEVENSBESCHOUWELIJK NEDERLAND' IN BOEK EN OP CD-ROM

Boekbespreking

In 1987 verscheen bij Kok in Kampen de eerste druk van *Wegwijs in gelovig Nederland. Een alfabetische beschrijving van Nederlandse kerken en religieuze groeperingen*. Het boek werd samengesteld door drs. **E.G. Hoekstra** (leraar geschiedenis in het VWO) en **M.H. Ipenburg** (werkzaam in het boekenvak, bladenmanager bij Kok). In 1990 verscheen hiervan een kleine ongewijzigde bijdruk. Sinds 1995 is er een compleet herziene en uitgebreide tweede druk onder een gewijzigde titel: *Wegwijs in religieus en levensbeschouwelijk Nederland*. Handboek religies, kerken, stromingen en organisaties. Je vindt in *Wegwijs* (ruim 400 bladzijden in twee kolommen) een schat aan informatie over alle mogelijke kerken en religieuze groeperingen. Dat zijn er meer dan 600, niet alleen grote en bekende maar ook kleine en onbekende. Het boek is weliswaar op de Nederlandse situatie gericht, maar je kunt er ook goede algemene artikelen in vinden over bijv. het Anglicanisme, het Boeddhisme, het Lutheranisme, het Methodisme of de Oosters-Orthodoxen. De artikelen zijn alfabetisch op trefwoord geordend. Daarnaast zijn er nog eens uitvoerige registers opgenomen. Het boek is daardoor een gemakkelijk te raadplegen naslagwerk. Hoekstra en Ipenburg geven een 'neutrale' beschrijving van iedere kerk en stroming, met een hoog gehalte aan objectieve en feitelijke informatie. De betrokken geloofsgemeenschap moet er zichzelf helemaal in herkennen. De auteurs zijn daar m.i. tot op grote hoogte in geslaagd. Positief is ook, dat ze aan historische achtergronden aandacht

besteden.

Wegwijs is niet alleen voor predikanten en journalisten, maar ook voor de huisbibliotheek van meelevende kerkleden een heel nuttig naslagwerk. Als je in de krant of in een gesprek een kerk of stroming tegenkomt waarover je meer wilt weten, geeft *Wegwijs* betrouwbare basis-informatie. Voor wie meer wil weten zijn er goede literatuurverwijzingen. En via adressen en telefoonnummers kun je als je dat wilt de verkenning voortzetten. Sinds begin dit jaar is *Wegwijs* ook verkrijgbaar op CD-ROM. Veel mensen zullen net zo lief het boek raadplegen. Dat is immers al heel toegankelijk. Maar de CD heeft z'n eigen gebruiksgemak. Je kunt er in de gangbare computersystemen (DOS, Windows, Macintosh) zo mee aan de slag. Als je met de muis een trefwoord aanklikt, staat in een oogwenk de informatie die je zoekt op het scherm. Een voordeel van zo'n CD is vooral, dat je de informatie van de schijf zo kunt kopiëren naar je eigen tekstverwerker. Handig als je bezig bent met een informatief stuk voor de leden van de evangelisatiecommissie of met een werkstuk of spreekt voor school! Ik denk dat *Wegwijs* in boekvorm

of op CD-ROM voor ons communiceren met mensen buiten de Gereformeerde Kerken méér gebruikt zou kunnen worden dan nu wel gebeurt. Willen we luisterend en werwend het evangelie delen met en ook uitdragen naar onze medemensen, dan is een goede oriëntatie in kerken en stromingen een onmisbaar stukje bagage. Wellicht kan Sint Nicolaas nog een handje helpen bij de aanschaf. Zijn adres zul je echter in dit boek tevergeefs zoeken!

N.a.v. E.G. Hoekstra en M.H. Ipenburg, *Wegwijs in religieus en levensbeschouwelijk Nederland. Handboek religies, kerken, stromingen en organisaties*. Verschenen bij Kok Kampen in 1995. Omvang 428 blz. Prijs van het boek: f 59,90 en van de CD-ROM eveneens f 59,90. Prijs van boek en CD-ROM samen: f 79,90.

HOTEL 'DREYEROORD'
OOSTERBEEK
tel. 026-3333169

**Het hotel waar mevrouw zich UIT
en meneer zich THUIS voelt**
Fam. Van der Straaten

M

meegelezen

Genieten mag van Calvijn

Dr. A. Noordegraaf schrijft in het *Centraal Weekblad* van 25 oktober jl. over Calvijn. Voor velen **betekent** Calvinisme, dat alle aardigheid van het leven **wordt** afgehaald: het zou daar gaan om zuinigheid, hard **werken** en **een zure**, kleinburgerlijke moraal. Is dat terecht? Of zag de **waardering** van Calvijn voor het aardse leven er toch anders uit? **Noordegraaf**:

Pelgrimage

Wat is voor Calvijns waardering van het gewone leven nu kenmerkend? We **kunnen** dat niet beter zeggen dan met de beroemde woorden uit de Institutie: 'Wij zijn niet van **onself**; laat ons dus onself en al het **onze** vergeten. Aan de andere kant: wij zijn **van** God: laat ons dus Hem leven en sterven'. En deze God roept ons tot zijn hemels koninkrijk. Dat geeft aan het aardse leven iets voorlopigs. De **christen** is pelgrim, vreemdeling op **doorreis**. De aarde is **doorgangsgebied**. Het leven is oefenschool in zelfverloochening en volharding. (...)

Maar:

Gebruiken en genieten

De man van de '**overdenking** van het **toekomstige** leven' weet ook indringend te schrijven over het leven als geschenk en opdracht van God. Tegenover de **rampen** van dit leven – en de **vervolgde** christenen van zijn **dagen** ondervonden die aan den **lijve** – staan de '**niet te ver-smaden zegeningen van** God'. Een christen behoort **ook** te weten 'hoe men het tegenwoordige **leven** en zijn hulpmiddelen gebruiken moet'. Dat klinkt nogal gereser-

veerd. Alleen maar gebruiken? Het aardse leven als wachtkamer voor de eeuwigheid?

Wij **moeten** de hervormer laten uitspreken. Hij verzet zich niet alleen tegen hen voor wie dit **aardse** leven het een en het al is en zich om Gods toekomst niet bekommeren, maar ook **tegen** een te zuinig gebruik. Je hebt mensen, **zegt** Calvijn, die strenger zijn dan God. Want God schenkt ons gaven tot ons welzijn. 'Als wij bedenken met welk doel Hij het voedsel schiep, zullen wij tot de conclusie komen, dat **Hij** niet alleen voor het noodzakelijke, **maar** ook **voor** het genot en de vrolijkheid heeft willen zorgen.' Voedsel, **gebruiksvoorwerpen**, **wijn**, sierlijke kleding, de heerlijke geur van bloemen, de schoonheid van **siervoorwerpen**... een mens **mag** er zich dankbaar in verheugen. Calvijn wist **een** goede maaltijd, als gestalte van menselijkheid en teken **van** vriendschap, te waarderen.

Genieten mag van God, zo zou je de visie van Calvijn kunnen weer-geven, zij het ook dat maathouden vereist is. Want **zonder** maathouden treedt de **begeerte** buiten de oevers. Je kunt in marmer, goud en schildering 'zulk een vermaak scheppen, dat velen zelf als het ware marmer worden en in metaal veranderen'. Dat geeft aan het gewone leven een eigensoortige betekenis, als leven **voor Gods aangezicht met het uitzicht op Gods koninkrijk**. Het is typerend voor de vroomheid van Calvijn dat zijn **waardering** van het gewone leven bepaald wordt door Gods **geboden** en beloften.

Genotscultuur

Een samenleving waar geloof

wordt gereduceerd tot iets voor de binnenkamer, weet geen raad met deze **door en door religieuze visie van Calvijn** op het **aardse leven**. De ingetogenheid door Calvijn gepredikt, schijnt geen publieke **norm** meer, aldus John Jansen van Galen in het hierboven genoemde nummer van *HP/De Tijd*. Dat beeld staat haaks op een **permissive society** waarin alles wordt toegestaan of minstens gedoogd wat de God van de **gereformeerden wilde** verbieden. Waar de mens tot maat van aile dingen wordt, moet de opvatting van Calvijn wel overkomen als inhu-maan en streng. Je kunt je natuurlijk afvragen of Calvijns nazaten, die in plaats van pelgrims vaak gezeten herenboeren werden, dit negatieve beeld hebben bevorderd. Maar er is ook reden voor de vraag of in het doorsnee levensklimaat van onze tijd de menselijkheid veilig is. Moet je niet eerder zeggen dat **juist de huidige genotscultuur in wezen mensvijandig is**. Waar geld en genot als goden worden vereerd, worden slachtoffers gemaakt. **Daar** worden met name de zwakken in de **samenleving** kind van de rekening. Wat onze tijd ons laat zien aan **kindermishandeling**, aan seksuele uitbuiting, aan de groeiende kloof tussen **rijk** en arm, **aan** milieuvervuiling, **vormt** hier-van een treffende **illustratie**.

Rentmeesterschap

Als christelijke gemeente **maken** we deel uit van deze cultuur. We staan daar als kinderen van onze tijd niet buiten. We dienen tegelijk **kritisch** naar **onself** en naar anderen te kijken, om te **onderkennen** wat de menselijkheid bedreigt en de samenleving onleefbaar maakt. Het **woord 'genieten'** hoeven we

niet te schuwen. We mogen de gaven die God **ons** geeft 'genietend **gebruiken w gebruikend** genieten' (De Knijff). Maar de Geveer gaf er **zijn** geboden en beloften bij als een 'gebruiksaanwijzing'. Wij worden geroepen tot verstandig beheer, tot **rentmeesterschap** in de zorg voor het milieu, in de aandacht voor wat **zwak** en kwetsbaar **is**, in de omgang met geld en goed. We behoeven Calvijn niet te verheerlijken. Hij was in vele opzichten kind van zijn tijd. Maar wij bewijzen onszelf geen dienst als hij in het vergeetboek geraakt. In zijn kijk op de waardering van het aardse leven ligt *een cultuurkritische kracht die nu altijd actueel is*.

Uitgaan van wat mensen ervaren en beleven?

Het Rooms-Katholieke De Bazuin van 8 november 1996 interviewde prof. dr. G. Dekker, de synodaal Gereformeerde godsdienstsocioloog. Hoe moet de **kerk zich opstellen in een** moderne cultuur? Volgens **Dekker** is geloven niet alleen een zaak van denken, maar vooral van ervaring. In de huidige cultuur ligt de **nadruk** op subjectieve beleving. Daarom is er naar zijn idee zeker een toekomst voor **kerk** en **godsdienstigheid**. Maar dan moeten de kerken de zaken **wel** anders aanpakken.

'De kerken zullen een grote **ommezwaai** moeten **maken** in hun denken, ze zijn nog teveel gericht op verkondiging van "bovenaf". In deze **postmoderne** tijd zal het andersom moeten: **éérst** uitgaan van **wat** mensen ervaren en beleven en pas dan kijken waar dat aansluit bij wat je als kerk zelf te bieden hebt.' Lastig misschien, maar wel noodzakelijk, zo typeert godsdienstsocioloog Gerard **Dekker** die opgave. Onlangs nam hij afscheid als hoogleraar aan de Vrije Universiteit te Amsterdam.

(...)
'Kerken **zullen** zich daar ontzettend op moeten bezinnen, want als je **niets meer** te "verkopen" hebt

waarvan mensen de **zin** inzien, is het logisch dat het verder achteruit loopt. Zo **zijn** er godsdienstige **groeperingen** die de volledige **zin** van hun **boodschap** ontleen aan de verwerving van het eeuwige leven. Maar nu in deze postmoderne tijd de nadruk veel meer komt te liggen op het functionele denken, op **dit** leven, is een krachtige bezinning nodig op de kernwaarden van de christelijke traditie. Je moet je afvragen of **jouw** evangelische **noties** er wel werkelijk iets toe doen. Of mensen er het gevoel door krijgen dat die – op welke manier dan ook – heilzaam zijn voor hun leven. Want **als** de **kerk** niet **méér** te bieden heeft **dan** wat ook daarbuiten gezegd wordt, is er geen reden om nog tegen mensen te zeggen: Blijf bij ons, of **kóm** bij **ons**.'

Wat betekent dat voor de organisatie en inhoud van het kerk-zijn?

'In elk geval moeten kerken **niet** vluchten in algemene, op zichzelf zinnige waarden, zoals gerechtigheid, gelijkheid en opkomen voor de zwakken. **Enorm** belangrijke zaken, maar **daar** gaat het in essentie niet over en je kunt er zeker niet mee volstaan. Vervolgens **moet** je het erover hebben **waar** geloof het leven van mensen **raakt**. Niet alleen in het groot, **maar** vooral daar **waar** ze er in het klein mee bezig zijn. Daartoe zullen de kerken wel ingrijpend **moeten reorganiseren**. Het is achterhaald te denken dat de kerk een instituut is dat zich ergens gevestigd heeft en waar men maar heen moet komen. Wat **wél** kan: je richten op wat mensen bezighoudt, hun ervaringen, hun beleving en hun vragen.'

Lofprijzing

De Wekker van 8 november ziet dat **anders**. In de **kerk** gaat het niet om de ervaringen en belevingen van ik-gerichte mensen. Het gaat om de verheerlijking van G d. Ook dat brengt **ervaringen** en belevingen **mee**, maar dan **zo**, dat allereerst God **die** plaats krijgt in ons leven waarop **Hij** recht

heeft. En in het verlengde daarvan krijgt de **mens ook** de juiste plaats. **Ds. J. Jonkman stelt** de vraag: Hoe kunnen we in de eredienst vorm en inhoud geven aan **&** lofprijzing? Hij ziet **drie** mogelijkheden: in het zingen, in de preek **en in de gebeden**:

In het zingen:

Als de dienaar van het Woord de liturgie samenstelt en **uitzoekt wat** hij **de** gemeente **zal** laten zingen, moet hij **steeds** bedenken hoe **hij de** gemeente **in** haar **lied** God **zal** laten loven en prijzen. Het is een **verantwoordelijk** werk: het samenstellen van 'de liturgie. Dat moet inderdaad zoveel als mogelijk is het werk van de predikant blijven! Hij maakt immers de preek en tijdens het maken van de preek zullen bepaalde psalmen (en liederen) in zijn hart komen. Heel vaak dienen passende psalmen (en liederen) zich vanzelf aan bij het voorbereiden van de prediking.

Men kan de gemeente met **een** loflied laten beginnen. **Men kan** haar er **ook mee** laten eindigen. Variatie is aan te **bevelen**. Eén of twee lofliederen moeten op zijn **minst** door de gemeente **kunnen** worden **aange**heven. Als een preek met lofprijzing en aanbidding **eindigt**, dan ligt het voor de hand om aansluitend aan de preek een loflied te **laten zingen**. Als de **gemeente** de lof van God overneemt en **in het lied** **uitzingt**, zijn dat **prachtige** onderdelen van de eredienst. Het verdient aanbeveling om van tijd tot tijd de **gemeente** op te wekken met het hart te beleven van wat men met de mond gaat zingen. Zingen met hart en **mond**! Dat zijn heerlijke **momenten** in de **kerkdienst**.

In de preek

De pure lofprijzing en aanbidding mag **ook** een plaats krijgen in de preek. Waarom af en toe een preek niet **te** vullen met **woorden van** dank en aanbidding? Het moet wel op passende **wijze** gebeuren. De **lofprijzing** en **aanbidding** in de **preek** moet wel één geheel blijven vormen met de preek. Het treft in

de brieven in het Nieuwe Testament hoe vaak er lofprijzingen worden ingevoegd. Vooral Paulus is daar sterk in. Het Evangelie brengt tot aanbidding!

De lofprijzing als onderdeel van de preek houdt meer in dan dat we af en toe 'hallelujah' zeggen. Ik meen dat er in de preek plaats is voor de uitroep 'hallelujah'. Maar men kan ook aanbiddingspassages in de preek inbouwen. Heeft de Heere daar geen recht op? Zal de Heere daar niet graag naar luisteren? Zal de gemeente die niet dankbaar willen overnemen? Men mag als verkondiger van het Evangelie toch dikwijls ervaren hoe de Geest van God in het hart werkt, als de rijkdommen van het Evangelie mogen worden uitgestald. Dan dringt de Heilige Geest Zelf tot de lofprijzing en de aanbidding tijdens de preek. We mogen de Heere erom vragen & Hij zulke aanbiddingsmomenten in ons hart tijdens het preken wil bewerken. Het zal dankbare en verraste reacties in de gemeente geven.

In de gebeden

De meest directe mogelijkheid van lofprijzing en grootmaken van de Heere ontvangen we in de dienst van de gebeden. Het gebed is gave en opdracht. Bidden is teer en moeilijk. Voor elk nieuw gebed voor en met de gemeente, is de voorganger volstrekt afhankelijk van de Heilige Geest. In het persoonlijk gebed als voorbereiding op een nieuwe dienst, moet het vragen om de juiste woorden en zaken een vast onderdeel zijn. Als we de Heere van tevoren gevraagd hebben om woorden van aanbidding te krijgen en die in de dienst te mogen uitspreken, zullen we er tijdens de gebeden ook meer op gespist zijn. Wat is dat geweldig als de bidende voorganger en & biddende gemeente door de Geest tot aanbidding worden gebracht! Dat zijn onvergetelijke momenten. Dat zijn directe voorsmaken van de eeuwige aanbidding in de heerlijkheid van het Koninkrijk van God. Hoe goed

is het de Heere te loven. Wat een ruimte als het hart geopend wordt voor de pure aanbidding. Als de gemeente vervuld van de Heilige Geest haar 'Maranatha-roep' aanheft en smeekt om de wederkomst van Christus. Hoge en geheiligde momenten zijn dat, Maar de Heilige Geest wil ze geven en bewerken!

Licht

Het lijkt me voor de hand te liggen om het dankgebed in de middagdienst te eindigen met deze lofprijzing en aanbidding. Dan vragen we niet meer om zaken voor onszelf. We ontvangen alles in de pure aanbidding. In het roepen om de wederkomst van de Heere en Heiland. En de Geest en de bruid zeggen:

Kom! (Openbaring 22 : 17a) Dan bidt de Heilige Geest Zelf met de gemeente. Op dit gebed heeft de gemeente recht. Het vraagt heel veel van de voorganger, maar er is geen dankbaarder werk denkbaar. Wat een rijke vrucht van de zondag als de gemeente met deze aanbidding in het hart naar huis mag gaan. Dan ziet de komende week er anders uit. Er straalt licht overheen. Licht van God, Die tot ons kwam in het Evangelie en Die we mochten loven en prijzen. Wiens heerlijkheid ons wilde overstralen in de dienst van de lofprijzing en de aanbidding.

Kerkdiensten mogen geestelijke hoogtepunten zijn. Ze moeten het ook zijn! De Heere heeft recht op

Uw kerkgebouw is toch wel bij Donatus verzekerd?

100% zekerheid

Als brand-, storm- of andere

schade dreigt, is het maar het beste als uw kerkelijke eigendommen bij

Donatus zijn verzekerd. Gewoon,

& Donatus in de praktijk bewijst

er te zijn wanneer Donatus het meeste nodig is! Bij calamiteiten van welke

omvang en aard dan ook. Op basis van op maat gesneden voorwaarden.

50% premierestitutie

Bovendien is kiezen voor Donatus kiezen voor verantwoorde bestedingen.

Jaarlijks wordt de winst van Donatus in de vorm van premierestitutie terug betaald. In de afgelopen 10 jaar bedroeg deze premierestitutie gemiddeld maar liefst 50%!

Samen sterk.

Donatus is een onderlinge

verzekeringmaatschappij. En dat

betekent dat de leden samen de kracht van Donatus bepalen. Een gemeen-

schapsgedachte die er inmiddels toe heeft geleid, dat er ruim 75% van alle kerkgebouwen in Nederland bij

Donatus is verzekerd.

Wilt u meer weten?

Vraag dan om een persoonlijk gesprek met één van onze adviseurs.

Ook als u nu nog elders bent verzekerd.

donatus

Vertrouwd verzekerd.

O.V.M. Donatus is a. Postbus 5055, 5201 GB 's-Hertogenbosch, tel 073-612 21 66

Zijn eer en lof. Op de aanbidding. Laten vooral de dienaren van het Woord zich afvragen hoe de lofprijzing en de aanbidding in hun eigen leven functioneert. Als ze in de binnenkamer deze aanbidding beoefenen en kennen, zullen ze te rijker de aanbidding van de gemeente kunnen vertolken in de erediensten.

UIT DE KERKEN

Beroepen te Surhuisterveen i.c.m. Opende: C. van Dusseldorp, kandidaat te IJsselmuiden.

Aangenomen naar Rotterdam-Zuid: C. van Dijk, kandidaat te Kampen; naar Spakenburg-Zuid (miss. dienst in Zaïre): M.J.C. Blok, kandidaat te Kampen, die bedankte voor Almkerk-Werkendam en Bergen op Zoom i.c.m. Middelhamis.

Bedankt voor Buitenpost: L.E. Leefink te Zaamslag.

Jubileum

Hattem – Donderdag 14 november jl. was het 25 jaar geleden dat ds. M. Nap, missionair predikant te Kiev (Oekraïne) en verbonden aan de gemeente te Hattem, in het ambt werd bevestigd.

Marten Nap werd op 12 december 1941 in Zuidlaren geboren. Hij studeerde aan de Theologische Universiteit te Kampen en deed op 14 november 1971 intrede in de gemeente te Eindhoven.

In 1977 vertrok ds. Nap naar de gemeente van Leusden en verbond hij zich in 1986 aan die van Zeist. In 1993 deed hij intrede in Hattem voor missionairedienst in de Oekraïne.

Ds. Nap was verder o.m. deputaatscurator van & Theologische Universiteit in Kampen en lid van het bestuur van de stichting Fundament.

ZENDING DICHTERBIJ

Een Reeks over zending!

Dr. L.J. Joosse (red.)

'Leren hoe hij wand'len moet'

Over woord en daad in de zending

117 pag., ing., f 16,95, nr. 1

Dr. Chr. Fahner (red.)

Volken in beweging

Over heilsverwachting en messianisme bij de volken

88 pag., ing., f 16,50, nr. 2

Dr. L.J. Joosse (red.);

Uitstralen is werven

Over missionaire opbouw van de gemeente

128 pag., ing., f 16,95, nr. 3

Dr. W. van Heest (red.)

'Beminden om der vaderen wil'

Over Israël en de zending

160 pag., ing., f 17,25, nr. 4

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

OOSTERBAAN & LE COINTRE B.V.

Postbus 25 - 4460 AA Goes - tel. 0113-213591

Zojuist
verschenen

